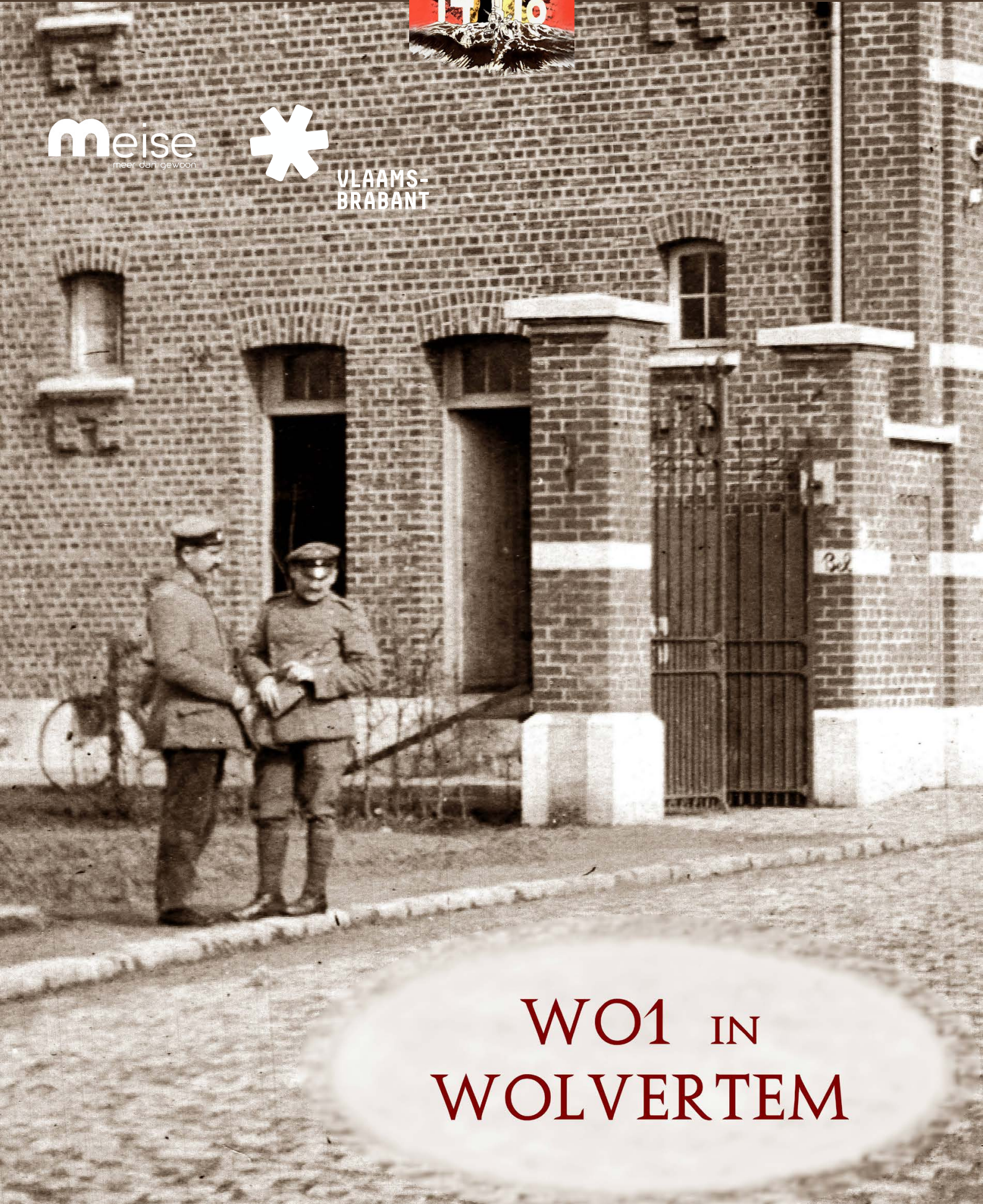

meise
meer dan gewoon

**VLAAMS-
BRABANT**

WO1 IN WOLVERTEM

Beste lezers,

Onze medewerker Marc Gillisjans heeft zich met dit tijdschrift weer eens overtroffen.

Hij heeft de kroniek geschreven van zijn dorp “Wolvertem” tijdens de woelige jaren van de eerste wereldoorlog.

Een verhaal van gewone mensen die leefden in een dorp bezet door “Den Duits”.

Deze dorpsgeschiedenis is gedocumenteerd met unieke affiches, foto's en documenten.

Zaken die we uit archieven haalden en die we ook mochten ontvangen van ettelijke schenkers tijdens onze zoektocht naar informatie over deze illustere periode.

De volledige collectie kan U komen bewonderen tijdens onze tentoonstelling “Meise herdenkt de Groote Oorlog” die doorgaat in het administratief centrum van de gemeente.

Als u denkt dat wij hiermee een streep onder de reeds vele activiteiten rond de herdenking van WO1 trekken, dan denkt U verkeerd. Er komt nog ...

Veel leesplezier,

Jan Verbelen

Voorzitter

Meise herdenkt

Tentoonstelling de Groote Oorlog!

- Locatie: administratief centrum Meise
- Weekdagen: van 8u tot 17u
- Dinsdag: van 8u tot 19u30
- Weekend: van 10u tot 17u
- Data: 10/11 tot 25/11

 Berla erfgoedkring vzw

 meise
meer dan gewoon

 VLAAMS-BRABANT

Is erfgoed ook iets dat jij belangrijk en waardevol acht? Wil je ons een steuntje in de rug geven?

Wel, kom dan ook als lid bij onze kring en help ons de waardevolle zaken van gisteren door te geven aan allen die na ons komen...

Hoe?

GEWOON LID: stort € 20 op rekening BE80.7380.4197.7477 met vermelding van jouw email of jouw postadres of nog beter:

STEUNEND LID: stort € 40 op rekening BE80.7380.4197.7477 met vermelding van jouw email of jouw postadres.

En samen zorgen we dat ons gezamenlijk verleden niet vergeten zal worden.

De Berla nieuwsbrief is een uitgave van VZW BERLA, Brusselsesteenweg 44 bus 1 - 1860 Meise O.N. 425.405.475

Bestuursleden: Hedwig Begyn, Marcel Belgrado, Jan Buyens, Herwig Cornelis, Gust De Bondt, Marc Gillisjans, Jean-Pierre Gilson, Helena Reusens, Marie-Jeanne Thaelemans, Eric Van Baelen, Stijn Van Caekenberghe, Lucianus Van Rompaey, Dirk Verbelen, Jan Verbelen.

V.U.: Jan Verbelen, Heidestraat 12 - 1861 Wolvertem. Hoofdredactie: Marc Gillisjans. Vormgeving: Eric Van Baelen. Grafisch werk: Hedwig Begyn.
erfgoedberla@live.com - www.erfgoedberla.be - rekeningnummer BE80.7380.4197.7477

EEN KRONIEK VAN HET DAGELIJKS LEVEN IN WOLVERTEM GEDURENDE DEN GROOTEN OORLOG

Marc Gillisjans

Toen op zaterdag 01 augustus 1914 de klokken begonnen te luiden heerste in de gemeente alom grote consternatie want de rijkswacht en de veldwachters waren begonnen met het rondragen van de oproepingsbrieven aan de dienstplichtigen van de klassen 1900 tot 1909.

Er stond dus iets te gebeuren, men voelde het gewoon. De klassen van 1910 tot 1912 waren al binnengeropen en deze van 1913 was al onder de wapens.

Drie dagen later was het zover. Opnieuw luidden de klokken en ditmaal was het om de inval van de Duitsers aan te kondigen...

Georges t'Kint
1874 – 1936

Eugene Van den Bruel
1870 – 1925

Jan Huysegoms
1855 – 1950

Er wordt afgekondigd dat alle vuurwapens op het gemeentehuis of in de gendarmerie dienen te worden binnengebracht en alle scholen werden gesloten.

Plots liepen ook alle kerken vol om voor God, vaderland en de soldaten te bidden.

En dan was het bang afwachten maar en naar de binnen sijpelende berichten luisteren.

Het volk was vol goede moed want de forten van Loncin bij Luik werden oninneembaar geacht.

En toen beenhouwer Pië Sammels uit het dorp met het bericht kwam dat de forten gevallen waren werd hij uitgejouwd wegens defaitisme en kreeg een pandoering!

De pastoor van Imde was vooruitziend geweest want hij was de kerkelijke gewaden en ornamenten in het kasteel van Edmond Goethals gaan verstoppert.

Zoon Jef Goethals zal enige dagen later vertrekken als vrijwilliger samen met L. Cloots, P. Broothaerts, Fr. Verbelen, H. Steylemans en J. Van den Elzen.

Andere jongens waren binnengeropen: Cloots K, Broothaerts J, Segers P, De Smet Fr, De Donder JB, Moerenhout L, De Boeck L, Meert L, De Baerdemaecker B, Van Bamis Fr, Quateau L, Moerenhout, Van Cauter JB (verongelukte in Holland) en Verschueren G.

Oorlog! Oorlog in België

TE WAPEN! TE WAPEN!

STRIJDLIED op den Marsch der Heldenzonen

STEMME: Lang leef de groote Leeuw van Vlaanderen!
Alsook: Vive la République Française!

Op! dappere Belgen, op, ten strijde!
Op, op! voor 't heilig Vaderland!
Te wapen op, ten allen zijde,
De Pruis, de vijand aangerand!
Hij schant ons goed, ons bloed, ons leven;
Ten oorlog op, o moedig volk,
Staat niet te schudden of te beven
Wij trekken op gelijk een wolk!
Het is een heil'ge strijd,
Door God den Heer gewijd,
Allen op den Duitschman gedonderd,
Lijk Breydel met Coninck,
Voor ons ten strijde ging
Lijk in de jaren dertieenhonderd! (bis)

Leve de Koning! Leve Belgen!
En leve Frankrijk, Engeland,
Die laten ons hier niet verselgen;
Wij krijgen hulp langs alle kant.
Geheel de wereld roept om wrake,
Tegen het Duitsche Keizerrijk,
Dat België voor het zijn wil maken,
Doch, drie vier landen allen gelijk,
Wij springen op den Pruis,
Zijn leger moet in gruis,
De Arend stekken wij bij 't harte!
Men deed het ook alzoo,
In 't kamp van Waterloo,
Al met Napoleon Bonaparte! (Bis)

De vier verbonden mogendheden
Zwoeren onze onafhankelijkheid,
Daar Pruisenland verbreekt zijn eeden
In een verraderlijken strijd,
Is er een oorlog opgerezen
Die schier door Europa woedt;
De Duitschman die de schuld komt wezen
Ligt straks te zweemmen in zijn bloed.
't Is er al boven op,
De Duitsch krijgt klopp op klopp
Van Belgen, Engelsmans en Franschen;
De wereld schudt en beeft,
Maar België dat herleef,
Volheldenmoed, de leeuwen dansen! (bis)

Den oorlog zal niet lang meer duren,
Straks komt het machtig Rusland af,
Dan staat de Pruis tusschen vier vuren.
Pardaf! daar krijgt hij zijne straf,
Hij die de wereld wil doen beven
Voor zijne macht als dwingeland,
Ons volken niet meer vrij laat leven
Zoo sterft hij eens de dood der schand!
Dan zal weer rust en vrede
Door land en dorp en stee
In aller herten binnendringen
En 't menschedom zal alom
Als in een heiligdom
Hosanna en victorie zingen! (bis)

Soldaten allen, heldenzonen
Vol moed en waakzaamheid op de grens.
Bij 't eeuwige bulderen der kanonnen
Is reeds de vijand aan 't gedeins
Heit uwe driekleurvaan ten hoogen
Bij 't brullen van den Vlaamschen Leeuw!
Wilt geene dwingelandij gedoogen;
Het geldt ons vrijheid eeuw aan eeuw!
De vijand ploffe in 't Zand
Door uwe reuzenhand,
Al moest hij 't met de dood bekoopen
En valt er bij den Belg
Alhier aldaar een telg,
Den hemel staat voor hem wijd open! (bis)

O jonge vrouwen, zustren, kindren,
Wier vader, broer of echtgenoot
Ten strijde is, laat uwe droefheid mindren
God wil het, helpt u uit den nood,
Hij zal u niet te wreed doen lijden,
Doch bidt en smeekt hem meer en meer.
Schept moed, na lijden komt verblijden,
Welhaast ziet gij uw liefling weer;
Nu strijdt hij nog altijd
Een driemaal heil'ge strijd
Naast onzen lieven Vorst en Koning!
Dra keert hij blij van geest,
In zegespraal en feest,
Vol blijdschap in uw veil'ge woning! (bis)

Uitgegeven en verkocht door lid. Baert en Cesarine De Smet, Moeland 60, St-Nikolaas.

Omdat de rijkswacht deel uitmaakte van het leger werden alle gendarmen opgeroepen en ze trokken met het leger af naar de Westhoek terwijl vrouw en kinderen in de kazerne bleven. Later kwam die leeg te staan en kreeg een Duitse bezetting.

Op 08 augustus komt de gemeenteraad samen onder voorzitterschap van burgemeester Georges t'Kint, schepen Jan Huysegoms en de raadsleden Puttemans, Rillaer, Van Doorslaer, Verreycken, Watté en Slachmuylders. Sekretaris is dan Eyckmans.¹

Volgende zaken worden beslist:

1. na advies te hebben gevraagd aan de bakkers zal de gemeenteraad 50 zakken bloem kopen bij de *Meuneries des Trois Fontaines* te Vilvoorde.
2. om een vergoeding toe te kennen van 25 cent/kind/dag voor de behoeftige families der soldaten.
3. dat de scholen gedurende gans de maand augustus open blijven.

Ondertussen was samen met de aftocht van het leger ook koningin Elisabeth met haar kinderen langs de provinciale baan Brussel-Temse langs Wolvertem-centrum gepasseerd wat heel wat ophef maakte.

Brussel was op donderdag 20 augustus sedert 10 uur bezet geworden en een groepje van een twintigtal ulanen van het Regiment nr. 3 trok volgens onze pastoorsverslagen² omtrent 16 uur vanuit Grimbergen onze gemeente binnen, om dan via het centrum naar de Drijpikkelstraat op te trekken.

Burgemeester t'Kint samen met gemeenteontvanger Lettens en Ferdinand Verbelen, hovenier op het kasteel van de

burgemeester (Imdenhof), trokken hen tegemoet.³

Maar de Ulanen reden verder door naar Slozen waar de dove J.B. De Smedt een Duits bevel niet hoorde en werd doodgestoken.⁴

Wat er zich in het centrum van het dorp afspeelde weten we uit volgend relaas dat Louis Muylle deed:⁵

“De dag van de inval vertrokken mijn vrouw en de kinderen met paard en kar. Alleen mijn oudste zoon Jozef en ikzelf bleven in de winkel toen de Duitsers binnenvielen en mij de revolver op de borst zetten.

Ze vonden geen Belgische soldaten en slachtten dan maar een varken hetwelk ze met bonnen betaalden. Drie dagen smulden ze van dat beest en goten de stoof vol vet en de vloer vol water.

Toen daarna een officier hen tot wat meer beleefdheid maande beterde hun gedrag en de drank betaalden ze min of meer volledig maar ook met bonnen.

Ik ben dan donderdags vertrokken naar Zelzate en vandaar naar Tielt waar mijn vrouw en kinderen verbleven.

In Wolvertem is op de dag van de inval Jozef Hermans vermoord omdat hij, niet wetende dat er een avondklok was ingesteld, na 22 uur nog naar huis toe ging.

Jef de Smet, die van de windmolen kwam, werd op zijn kar doodgeschoten.

Zoon Leenings werd onder zeker voorwendsel voor de ogen van zijn vader door een Duits officier op het gemeenteplein afgetroefd en Frans Hermans die te luid had gesproken en zijn afkeuring had laten blijken werd overgedragen.

¹ Gemeentehuis Wolvertem: gemeenteraadsverslagen 1903-1918 folio 203.

² Algemeen Rijksarchief Brussel en Archief Aartsbisdom Mechelen: pastoorsverslagen aan het bisdom en aan de deken: pastoors Finoulst van Wolvertem, Schuermans van Meuzegem, Lamot van Imde en Van Opstal van Rossem.

³ Een andere bron spreekt van dokter Van den Bruel, burgemeester t'Kint en veldwachter Van Campenhout die zich aan de Duitse commandant aan de ingang van het dorp presenteerden en zich als gijzelaar stelden om de gemeente en de bevolking te sparen: archief gemeentehuis Wolvertem, doos 295.

⁴ Geschiedenis van Wolvertem door t'Kint en Verhasselt; dagboek van zuster Françoise van het Ursulinenklooster te Londerzeel; 1914-1918 in Londerzeel en Noordwest-Brabant door L. De Bondt en F. Hellemans.

⁵ Uit: de Gentenaar dd. 24.09.1914.

Van Buggenhout en De Vlieger die ten zijnen gunste kwamen getuigen werden met hem meegenomen tot aan het kasteel Parmentier waar ze een uur met de mond tegen de grond moesten liggen."

Op vrijdag 21 augustus, de dag nadat het groepje ulanen was gesignaleerd, trekken massa's Duitse troepen urenlang door Wolvertem langs de provinciale baan Vilvoorde-Aalst.

Burgers die op hun bevelen geen gehoor gaven werden neergeschoten onder meer Jozef Aries uit Meise in de Lovegemstraat en J.H. Hermans aan de Sint-Rochuskapel.

De stoomtram ("*den L*") wordt haltgehouden tussen Nerom en Sint-Brixius en stoker Van Laer, receveur Op de Beek en machinist J.B. Renson worden gevangen en meegenomen door *den Duits* terwijl de tram er bleef staan tot in december van dat jaar.

Volgens het dagboek van vrederechter Anne de Molina werden eveneens die dag het vredegerecht en het gemeentehuis geplunderd en de meubelen op de straat geworpen.

Alle ingeleverde wapens werden vernietigd.

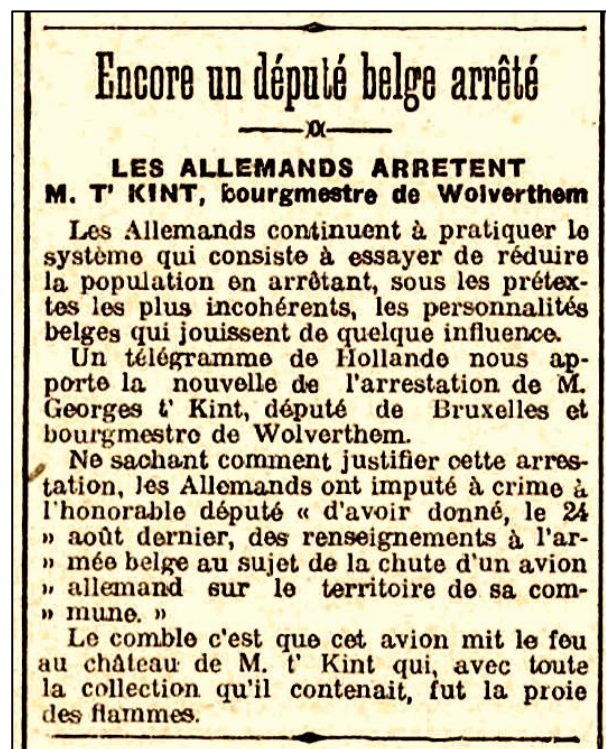
Tussen 22 augustus en 04 september was Wolvertem frontgebied geworden en er werd zowel door de Duitsers als door de Belgen gepatrouilleerd.

Bij het doorzoeken van de huizen naar Belgische soldaten wordt Louis De Maeyer in de Hoogstraat opgepakt en tegen de muur gezet maar kon ontsnappen; uit wraak namen de Duitsers enkele mannen en vrouwen uit de Statiestraat gevangen en sloten ze een tijdlang op in de kerk.

Zondag 23 augustus landde omtrent 10 uur een Duits vliegtuigje met pech in de grote weide van het kasteel van Goethals te Imde. De piloot vroeg naar benzine. Burgemeester t'Kint liet via Ivo De Schacht en Louis Cloots deze inlichting doorgeven aan de in de buurt gesignaleerde Belgische troepen. Maar eer deze gereageerd hadden was het vliegtuig terug opgestegen.

Dezelfde dag was onder leiding van dokter Van den Bruel ook reeds een veldhospitaal opgericht in het klooster van de zusters Ursulinen in de Oppemstraat.

Volgens zusters Françoise waren er die dag reeds een 15-tal doden en gekwetsten gevallen.

Ondertussen was pastoor Finoulst samen met dokter Eugène Van den Bruel en vele mannen uit het centrum gegijzeld geworden onder het voorwendsel dat burgers geschoten hadden want er was een Duits soldaat gedood.

De mannen werden vlug weer vrijgelaten maar de pastoor en de dokter bleven voor één dag hun gijzelaars, bedreigd om gefusilleerd te worden.

Maandag 24 augustus komt ten gevolge van de eerste Belgische uitval uit Antwerpen een kolonne Belgen aan de Grotenboshoeve te Westrode.

De dorpelingen meldden hen dat er Duitsers in het Leefdaalbos zaten en dat er vanuit het park van het Neromhof werd geschoten.

Gevolg was dat het kasteel Neromhof van dokter Jacobs, waar eveneens een veldhospitaal was ingericht, en het kasteel van baron de Hennin in brand werden gestoken.

Diezelfde dag nog wordt dokter Van den Bruel, nu samen met de burgemeester, die men uit zijn Imdenhof had gehaald, tot 's avonds laat opgesloten in zijn apotheek in de Hoogstraat.

Ondertussen was met de hulp van het personeel uit het kasteel Goethals ⁶ een deel van de Belgische soldaten met bootjes over de vijver gezet en naar de kerk van Imde getrokken.

De Duitsers doorzochten het kasteel en plaatsten op het dak hun geschut.

De meeste inwoners van Imde waren intussen via Slozen naar Londerzeel gevlucht terwijl schermutselingen ontstonden rond het kasteel. Huizen werden doorzocht en Duitsers posteerden zich op zolders en in de kerktoren en schoten op burgers die de eerste gekwetsten wilden helpen.

Ook Nerom kreeg zijn deel en Karel van den Brande, zoon van Jan, getuigt: één van de vier ulanen te paard en met een pinhelm werd er vanuit de Veelaert doodgeschoten aan het Mollensblok. Het was niet heel slim wat omwonenden deden door zijn botten en broek uit te trekken maar represailles bleven uit omdat op dat moment de slag van Imde begon met initieel de schermutselingen in de dreef aan het huis van Holvoet (de Kam).

24 augustus staat op de gemeente gekend als de dag van de slag bij Imde waarbij langs Belgische kant 85 doden vielen, een honderdtal gekwetsten en een dertigtal krijgsgevangenen.

De bevolking verschool zich in de kelders en vluchtte op de velden meestal richting Slozen. Enkele huizen waaronder dat van Jef De Valck aan de Molenbeek, van Edmond De Roover in de Steenhuffelstraat en het Imdenhof brandden af. Door het bombardement was er ook lichte brand ontstaan in de pastorie en in de kerk waarvan het dak, de communiebank en de biechtstoel beschadigd werden.

De Belgische en Duitse gekwetsten in de Driepikkelstraat werden op bevel van de Duitsers door opgeëiste burgers naar het reeds voornoemd klooster in de Oppemstraat gevoerd. Hier woonde ook de Duitse zuster Hedwiga door wiens toedoen problemen met de Duitsers dikwijls vlug opgelost geraakten.

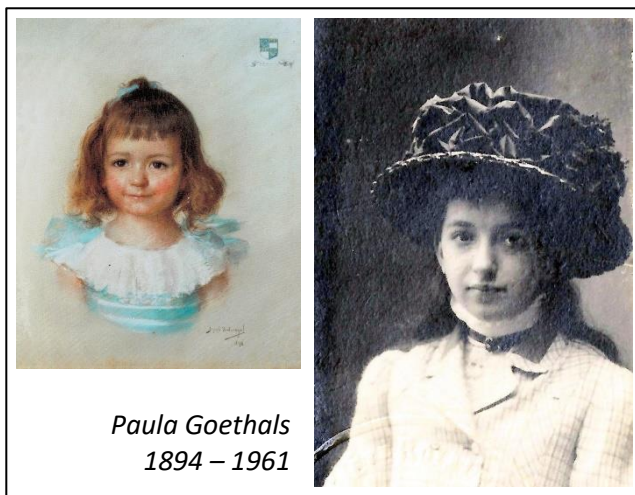
⁶ Een deel der familie Goethals vinden we vanaf 10 september 1914 tot maart 1915 in Gent vermeld, rue de Bruges 25. Daarna zijn ze terug op hun kasteel gekomen.

De gekwetsten uit de Kouter en Imde-dorp werden door burgers van Rossem op karren en stootwagens naar de meisjesschool in Rossem gevoerd.

Begonnen omtrent 13 uur was om 17 uur de strijd gestreden.

Naderhand werden er op het kerkhof van Imde 70 soldaten begraven.

14 gekwetsten, zowel Belgen als Duitsers, werden op het kasteel van Imde verzorgd.

Juffrouw Paula Goethals krijgt vanuit Spandau zelfs een brief van erkentelijkheid van brancardier Henkel voor de acht dagen goede verpleging en verzorging. Ook Major Fischel, Lt. Lange, Lt. Briesen en Dr. Brenner sturen een dankkaart voor hun verblijf op het kasteel van 10 tot 11 oktober.

Op 25 augustus wordt in het correspondentieregister van de gemeente vermeld dat ten gevolge van het afbranden van haar kasteel, mevrouw de Hennin de Boussu-Walcourt, wiens man op dat moment onder de wapens was, op de vlucht was geslagen samen met haar dienstster Coralie Ovion.⁷

Sinds die dag is burgemeester t'Kint tot eind januari 1915 niet meer in de gemeente en zal voortaan dokter Van den Bruel dienstdoend burgemeester zijn.

⁷ Gemeentehuis Wolvertem: doos 290.

De bekendste foto van de soldatengraven aan de kerk van Impe is een postkaart (zie Berla nr. 119 blz. 6), maar er bestaat nog een tweede, minder bekende foto vanuit een ander gezichtspunt genomen.

26 augustus: Hendrik Jozef De Smedt uit Meuzegem wordt in de Dorenbaan doodgeschoten en op zaterdag 29 augustus werden de pastoor en vele inwoners van Wolvertem tot 's anderendaags in de kerk opgesloten.

In de kranten werd het volgende geschreven: de echtgenote van volksvertegenwoordiger Kint de Roodenbeke moest met haar drie kinderen door de vlammen vluchten samen met madame de Hennin en werd hierbij beschoten.

Sedert woensdag 26 augustus was de heer Kint de Roodenbeke in Antwerpen en had zijn verhaal verteld aan de pers waaruit blijkt dat, ofwel hij ofwel iemand uit Imde, op zondagnamiddag een vliegtuigje had zien landen bij gebrek aan benzine maar dat de piloot werd diets gemaakt geen benzine te kunnen geven waarop het vliegtuig terug vertrok.

t'Kint liet door een vertrouwenspersoon de gendarmerie van Liezele verwittigen om hier in te grijpen.

Wanneer hij dezelfde zondagavond naar schepen Crick, die rechtover de tramstatie woonde, trok, werd hij samen met deze gevangen genomen maar snel weer los gelaten.

Hij begaf zich dan terug naar zijn afgebrand Imdenhof, stootte op een patrouille Belgische soldaten en werd naar Zemst gebracht en vandaar naar het hoofdkwartier te Kapelle-op-den-Bos, waarna hij verder naar Antwerpen werd afgevoerd, waar hij zijn verhaal over Wolvertemse gebeurtenissen aan de vice-consul van Amerika zou doen.⁸

Maandag 31 augustus worden te Imde alle personen bij het buitenkomen van de kerk aangehouden en daarna weer vrijgelaten.

Pastoor Lamot wordt gegijzeld en moet alle mannen boven de 14 jaar in de kerk verzamelen. Ze dienden er te verblijven tot woensdag maar er mocht door de vrouwen wel eten gebracht worden.

Woensdag 02 september wordt volgens pastoor Van Opstal in Rossem zijn kerk doorzocht, de klokzelen afgesneden, het horlogewerk beschadigd en de trappen van aan het oksaal naar de toren afgezaagd. In het dorp werden een tiental huizen geplunderd.

⁸ Uit: de Nieuwe Gazet, Gazette van Gent en Le Matin dd. 28.08.1914; het Volk en la Flandre Libérale dd. 29.08.1914, welke laatste titelt: l'Odysée de M. 't Kint.

L'odyssée de M. 't Kint

Anvers, 27 août, 7 heures soir. (Officiel). — M. le député Georges 't Kint, bourgmestre de Wolverthem, est arrivé dans notre ville mercredi. Pendant plusieurs jours, M. 't Kint a défendu les habitants de sa commune contre les exigences des troupes allemandes et s'est efforcé de calmer la population.

Pris comme otage, il fut, à plusieurs reprises, menacé de mort par des officiers allemands qui accusaient à tort la population civile d'avoir tiré sur leurs soldats.

La propriété de M. t'Kint a été détruite par le feu. Mme t'Kint et ses trois petits enfants ont dû se sauver à travers les flammes.

Après avoir essuyé de nombreux coups de feu tirés par les Allemands, M. t'Kint a pu gagner un des avant-postes belges.

Grâce à un sauf-conduit délivré par le quartier général, il a pu gagner Anvers où il est venu rendre compte au gouvernement des faits qui se sont passés à Wolverthem.

NOUVEAUX DETAILS

Un rédacteur de la " Métropole " a rencontré hier au Grand Hôtel où il est descendu, M. 't Kint, bourgmestre de Wolverthem et représentant de Bruxelles.

M. 't Kint lui a conté comment il est arrivé à Anvers, et son odyssée mérite d'être contée.

— Dimanche après-midi, lui a-t-il dit, un aéroplane allemand descendit à Wolverthem et son pilote demanda de l'essence. Comme on lui répondait qu'il n'y en avait pas, il repartit immédiatement. M. 't Kint, averti de ce fait, envoya immédiatement un cycliste à la gendarmerie de Lievele-lez-Puers pour lui communiquer ce fait.

" Dans la même soirée, continue M. 't Kint, des troupes allemandes arrivèrent en force à Wolverthem. Etant des-

2

endu au village, et m'étant rendu chez mon échevin, en face de la gare, je fus aussitôt fait prisonnier et enfermé pendant vingt-quatre heures dans la maison de l'échevin, en compagnie de celui-ci. Entretemps, les Allemands avaient occupé la maison communale, fait main basse sur tous les vivres du village et mis le feu à mon château, situé sur le territoire d'Impte, à trois kilomètres du village de Wolverthem dans la direction de Londerzeel.

" Ma femme et mes enfants ne purent s'échapper qu'à grand-peine du château en flammes, accompagnés de Mme de Hennin, née de Koninck de Merckem, femme d'un officier!

" Quant à moi, aussitôt mis en liberté, je m'occupai à rassurer mes concitoyens et je tâchai de gagner les lignes belges. Les Allemands avaient entretemps été repoussés à Impte avec pertes par les nôtres. Je rencontrai heureusement une patrouille belge qui me conduisit à Sempst, puis au quartier général sis à ce moment à Capelle-au-Bois, d'où je gagnai Anvers sans incident.

— Et voilà! termine M. 't Kint non sans mélancolie...

La Flandre Liberale 29.08.1914 blz. 1 & 2

Twee dagen later marcheert vanaf 's morgens een eindeloze kolonne Duitsers vanuit Wolverthem over Meuzegem en Rossem richting Londerzeel en Steenhuffel.

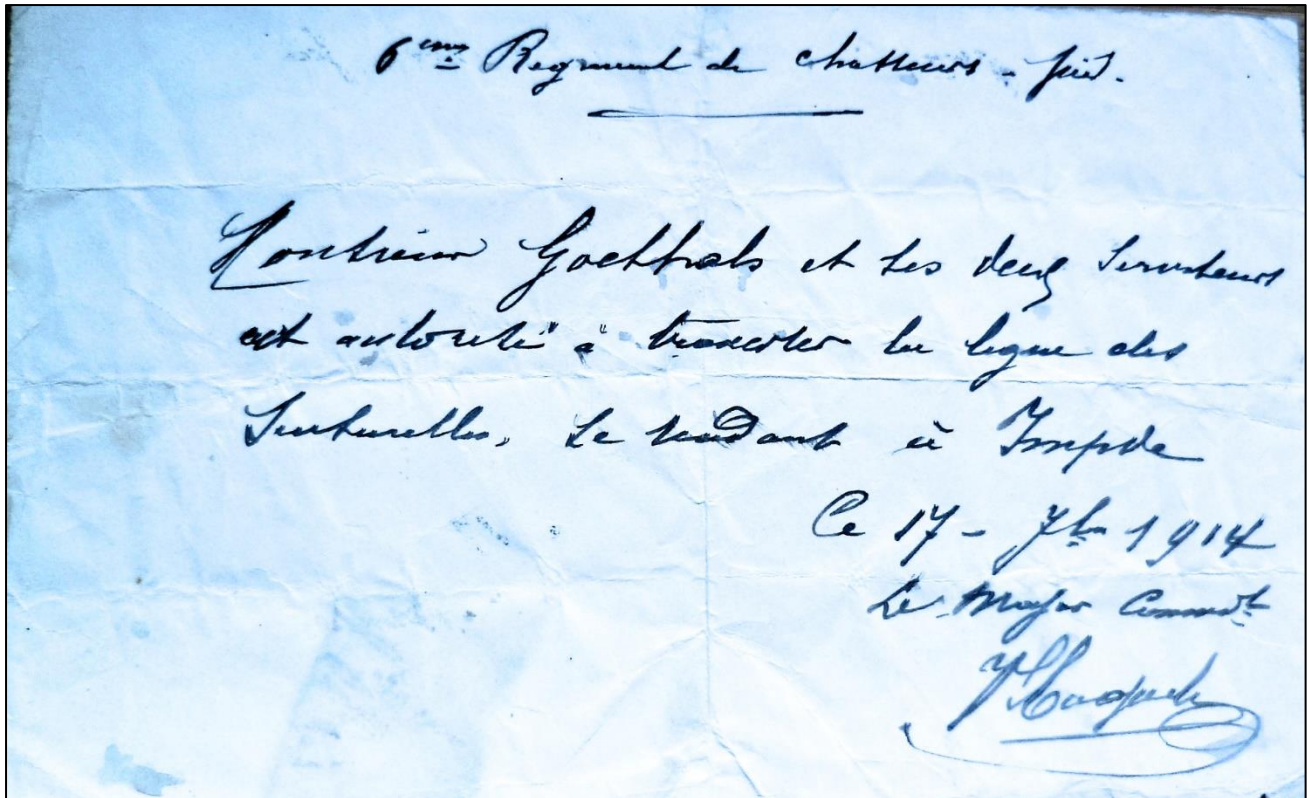
Ze gijzelen ondertussen nog de pastoor en de mannen van Rossem en Meuzegem en verplichten hen munitie mee te dragen tot Over de Beek.⁹

⁹ Gebied (en straat) in Steenhuffel, grenzend aan ongeveer halverwege de verbinding Slozen - Rossem.

Op zaterdag 05 september worden alle huizen in Meuzegem bezet terwijl de pastoor en de mannen tot 's maandagsmorgens in de kerk werden opgesloten.

Een week later, we zijn dan vrijdag 11 september, wordt Imde opnieuw bezet door de Belgen en de Duitsers dienen Blakebergen en de molen van Van Daelem aan de Steenweg naar Merchtem op te geven.

Ze steken hem dan maar in brand.

's Anderendaags is ook het centrum van Wolvertem weer van de Belgen maar de streek wemelt nog van Duitsers waardoor de maandag daarop P.J. Van den Steen aan de Eikendreef te Imde wordt doodgeschoten; Charles Van de Moortel wordt op zijn veld in de dij geschoten en Louis Van Humbeek aan het Vlietenkasteel in de schouder.

Maandag 14 september zijn er weer een driehonderdtal Belgische soldaten in Wolvertem, die een Oostenrijker, getrouwd met een Wolvertemse, doen aanhouden en naar Antwerpen brengen.

De vrouw gaat hierop aan de teruggekomen Duitsers haar beklag doen en zegt dat dokter Van den Bruel hiervoor verantwoordelijk was.

Deze laatste wordt 's anderendaags aangehouden om gefusilleerd te worden maar de vrouw kreeg wroeging en kwam tussen te zijnen gunste!

Woensdag 16 september dienden alle mannelijke inwoners van Wolvertem klaar te staan om de parochie te verlaten en naar Antwerpen te vertrekken.

Er was met een plakbrief bevel gegeven dat alle mannelijke inwoners van Wolvertem vanaf de leeftijd van 7 jaar zich dienden te verzamelen vóór 11 uur op straf gefusilleerd te worden.

**De inwoners van
Wolverthem verjaagd**

Sinds vier weken verbleven de Duitsers in de gemeente Wolverthem. De inwoners hadden er tot hier toe niet al te veel van te lijden. Hier en daar staken zij in den omtrek wel eene hofstede in brand, om zich te versterken, maar betaalden de eigenaars.

Nu kwam er Woensdag morgen een bevel vanwege de Duitse militaire overheid, dat al de mannen en mannelijke kinderen boven de zeven jaar voor elf ure voormiddag de gemeente moesten verlaten. De vrouwen mochten alleen in de gemeente verblijven. Wie zich aan dit bevel niet zou onderwerpen, zou onmiddellijk gefusilleerd worden.

Aldus vertrokken al de inwoners met de burgerlijke en geestelijke overheden aan het hoofd, rond 10 ure, uit Wolverthem.

Rond den avond kwamen zij te Hamme aan waar allen vernachten.

Donderdag morgen hebben zij hunnen kruisweg voort gezet naar Selsaete, in de hoop aldaar een onderkomen te vinden.

Men vraagt zich af waarom de mannen moesten vertrekken, en de vrouwen in het dorp blijven mochten?

Het Morgenblad 18.09.1914 blz. 1

De vluchtelingen van Wolverthem. Een onderzoek.

Sinds eene maand was de gemeente Wolverthem, 13 kilometers van Brussel, langs de baan van Vilvoorde, door de Duitschers bezet.

De bevolking was rustig en al wat zij verlangden werd de Duitschers gegeven, zoodat de gemeente, die niet bevoorraad werd, weldra van alle levensmiddelen was uitgeput.

Niets werd tegen de vijanden gedaan, bijzoo-verre dat deze zelfs zegden aan de gemeentee-overheid dat de bewoners van Wolverthem hunne plicht (?) begrepen. Alle wapens waren op het gemeentehuis ingeleverd en werden door de Duitschers vernield.

Toen de vijand door onze troepen verleden week werd achteruit gedreven kwamen de Belgische soldaten het dorp bezetten, en een Oostenrijker die in het dorp was gebleven werd aan de krijsoverheid aangewezen.

Was dit misschien de oorzaak van de wraak der Duitschers?

Wat er ook van zij, na de terugtrekking der Belgische troepen naar Antwerpen, werd de gemeente Wolverthem terug door de Duitschers bezet.

Woensdag morgend werd bevel gegeven aan de gemeenteeoverheid, eenen plakbrief uit te hangen, bevelende dat alle mannen tot de kinders van 7 jaren het dorp voor 11 ure moesten verlaten.

Het was dan 7 ure.

Van de vrouwen was er in het briefje geen spraak. Evenwel werd door al de mannen van Wolverthem uit de aankondiging verstaan dat de vrouwen *moesten* blijven.

De Deutsche bevelhebber werd hierover aangesproken, en men bekwam dat de kinderen tot 10 jaren zouden mogen blijven, en ook werd er dan gezegd dat de vrouwen *mochten* medegaan.

Het was dan 9 ure in den voormiddag. Het was onmogelijk nog alle voorbereidselen te maken voor eene algemeene vlucht.

Ook waren er vele inwoners die hunne erve en goed wilden blijven bewaken.

Het was evenwel een barbaarsche maatregel van wege de Duitschers, de mannen uit het dorp te drijven, wanneer de vrouwen en kinderen in de onmogelijkheid waren hen te vergezellen. Allen moesten weg, oude gebrekkelijke menschen, halve onnoozelen, niemand kreeg genade.

Zoo spraken wij te Gent met eenen ouderling der gemeente die twee jaar geleden zijn jubelfeest van 50 jaren huwelijk had gevierd, en thans van gader zonder zijne oude vrouw was moeten vluchten.

Een groot getal dezer vluchtelingen waren te Gent aangekomen, en worden thans in het Feestpaleis te Gent voorloopig geherbergd. Sinds twee dagen verblijven zij daar, zonder het minste nieuws of de geringste tijding van hunne duurbarren, die zij ginds weten in de macht te zijn der Duitschers.

Hoewel zij het niet openlijk zegden schijnt het wel het voornemen geweest te zijn der vijanden de mannen *uit* het dorp te drijven en de vrouwen *er alleen te doen blijven*.

Om welke reden?

Het is wat de ongelukkige echtgenooten en vaders zich afvragen en hetgeen de reden is hunner pijnlijkste onrust.

Bij het vernemen van dit ongehoorde feit heeft de heer vice-konsul der Vereenigde Staten te Gent, zich met het lot der ongelukkige inwoners van Wolverthem bemoeid, en een onderzoek was beled voor Vrijdag namiddag in het Feestpaleis te Gent. Men verwachtte zelfs den Amerikaanschen minister uit Den Haag, doch deze is niet gekomen.

De inwoners van Wolverthem werden ondervraagd en deden aan M. Van Hee, het verhaal van hun welervaren.

De heer vice-konsul van Amerika die zich helen naar Brussel begeeft, heeft op zich genomen den minister der Vereenigde-Staten aldaar van de feiten in kennis te stellen, en zal bij zijnen terugkeer langs Wolverthem, doorreizen, ten einde zoo mogelijk aan de ongelukkige vluchtelingen te Gent eenig geruststellend nieuws te kunnen mededeelen.

De eerwaarde heer Dupont, leeraar in het kollege te Lier, en die te Wolverthem verbleef met zijne tachtigjarige moeder, vertelde ons dat de Duitschers in de gemeente geene bijzondere wreedheden hadden begaan.

Enkel een jongeling die per velo reed werd door eenen lanssteek gedood. De eerv. heer Dupont had zijne moeder ook te Wolverthem moeten achterlaten.

Vrijdag namiddag bevonden zich ook in het feestpaleis drie Amerikaansche dagbladschrijvers, namelijk MM. Puwell van de « World » van New-York, Paterson van de « Daily Tribune » van Chicago en miss Jessies, eene Amerikaansche briefwisselaarster.

Fondsenblad Handel Nijverheid 19.09.1914

Na veel bidden en smeken werd wel bekomen dat de leeftijd werd opgetrokken tot 10 jaar en dat vrouwen mee mochten trekken. Ze verlieten dan de gemeente met paard en wagens met aan het hoofd hun burgerlijke en geestelijke overheid.

Dokter Van den Bruel mocht niet mee en werd opgesloten en bewaakt in zijn eigen huis van 10 september tot 03 oktober omdat hij de gekwetste Duitse soldaten diende te verzorgen.

De lange stoet bereikte via Dendermonde waar ze over de houten brug trokken, eerst in de avond Hamme en was donderdag in Zelzate waarna ze verder naar Gent trokken waar ze in het Feestpaleis hun verhaal konden doen.¹⁰

Miel De Mars, van de lichterding 1915 en Frans Van Elewijck, toen 14 jaar, waren er bij en Frans vertelt dat te Gent ten gevolge van besmette (?) slechte koffie gans de groep van Wolvertem diarree had gekregen: hij had nog nooit zoveel blote billen gezien!

De groep van Wolvertem werd richting Koekelare gestuurd en werd onderweg opgevangen in scholen. Ze raakten echter niet zover en mochten na enkele tijd terug huiswaarts. En dit was gebeurd op voorspraak van dokter Van den Bruel die in oktober bij de *Kommandatur* in Brussel een vrijgeleide voor de Wolvertemnaars had bekommen om door de Duitse linies te trekken.

Hiervoor volgden ze de spoorlijn Lichtervelde-Gent en Gent-Mechelen. Stappen ging niet altijd even vlot als men weet dat ze over de steenslag tussen en naast de rails liepen; zo waren de schoenen van de 14-jarige Leopold bij zijn thuiskomst volledig versleten om nog te zwijgen van zijn gehavende voeten.

Het was ook in die week dat er te Wolvertem enorm veel gestolen werd en inboedels vernield. Zo verdwenen alle flessen wijn bij de heren Crick, De Keersmaecker, Van Zeebroeck en Van Campenhout, notabelen van de gemeente.

Omdat de bewoners van de tramstatie gevlucht waren werd deze in brand gestoken en ook de Boskapel werd volledig geplunderd en het interieur vernield.

Ook werd bedreigd de kerktoren af te branden maar de dokter kon een dag uitstel bekommen en 's anderendaags kwam een delegatie vrouwen de zaak bepleiten en kon het ongeluk afwenden.

Wanneer wij er de kranten uit die septemberdagen op naslagen, lezen we dat de Duitsers toen reeds vier weken in Wolvertem waren en het dorp niet te veel te lijden had gehad buiten een paar hofsteden welke om strategische

reden in brand werden gestoken. De eigenaars hiervan waren hiervoor wel betaald geworden.

Zondag 20 september was het de jaarlijkse kermis; de feestelijkheden mochten van de Duitsers doorgaan maar alle mannen tussen 17 en 60 jaar werden systematisch door hen weggejaagd. Alleen de meisjes en vrouwen mochten blijven!

Op 21 september werd opnieuw afgekondigd dat alle manspersonen vanaf 10 jaar ¹¹ zich vanaf 10 uur moesten klaar houden om zich naar Antwerpen te begeven. Vrouwen en kinderen moesten in het dorp blijven. Verder werd hen gezegd dat wie niet aan dit bevel gehoorzaamde, zonder pardon zou worden neergeschoten.

Op een bepaalde plaats in het dorp samengekomen werden ze in het gelid geplaatst en door soldaten met gevelde bajonetten gevolgd.¹²

De weken nadien, toen de Duitse pletwals was verder gerold, konden de gewone kerkdiensten opnieuw zonder problemen doorgaan evenals de processies en de plechtige communie.

Zondag 27 september werd de maalder van de windmolen van Westrode, Constant De Wachter, ervan beticht om met de molenwieken signalen te hebben gegeven aan de Belgische soldaten. Hij werd aangehouden en keerde eind oktober slechts terug.

Dezelfde dag werden ook nog de meesters Robberechts en Sengers samen met een tiental mannen van Westrode aangehouden. Samen met mannen uit Nerom werden ze onder geleide naar Merchtem gebracht en 's anderendaags vrijgelaten op het Gemeenteplein van Wolvertem.

¹⁰ Uit: het Morgenblad en het Fondsenblad dd. 18 en 19.09.1914; de Scheldegalm, het Weekblad van Maldegem en de Vooruit dd. 20.09.1914, onder de titel: de inwoners van Wolvertem verjaagd.

¹¹ Volgens La Flandre Libérale van 22.09.1914 waren het er 400.

¹² Volgens de Nederlandse krant de Grondwet dd. 29.09.1914.

Le 18 octobre

2.400 prisonniers Allemands

43 canons pris à Colmar

L'état major du prince Henri fait prisonnier par les Français

131 autos blindées - 230 mitrailleuses prises

180.000 soldats français en Allemagne

L'arrestation des socialistes Allemands

Bataille de la Lys (Léie)

25 000 prisonniers

200 canons et différents dépôts de régiments pris

Metz, Sedan, Maubeuge, Cambrai, Valenciennes pris.

Encore quelques troupes Allemandes autour de Lille

Révolution à Berlin

Crombez de Tournai
Aviateur

(Bulletins publiés par Crombez à Marchienne le 18 octobre 1914)

18 oktober 1914 zal herinnerd worden als de dag dat de regio Merchtem-Meuzegegem door de gekende piloot Henri Benjamin Crombez de Tournai (° Lombardzijde 16.05.1893, toen sergeant bij een verkenningseenheid) overvlogen werd, die er een deel moed insprekende vlugschriften uitsmeet.

De mannen van Meuzegem werden samen met die van Rossem naar de schermutselingen te Steenhuffel gevoerd om plaats te nemen tussen de Duitse soldaten in de hoop hiermee de Belgen af te schrikken om niet op hun eigen volk te schieten.

In die weken leefden de mensen dus in voortdurende angst.

In Rossem werden Jean en Louis Verlinden, Frans De Hondt en A. Roelants opgepakt en voor vier maanden naar Duitsland gezonden.

De Duitsers waren ook van plan de kerktoren van Wolvertem af te branden of kapot te schieten maar door tussenkomst van Louise Hermans die met een Oostenrijker was getrouwd, bleef de toren gespaard.

De pastoor van Westrode noteert in zijn verslag dat er op 27 en 28 september bij een treffen tussen Belgen en Duitsers zijn kerk en de nieuwe meisjesschool zwaar beschadigd werden.

Diefstallen werden zowel door Belgische als door Duitse soldaten gepleegd maar ook door burgers, vervolgt hij, om te besluiten dat de mensen van Westrode in de periode 1914-1915 niet te klagen hadden van de ingekwartierde manschappen.

Vanaf oktober verbeterde de toestand en velen konden met de opbouw van hun vernielde inboedel beginnen.¹³

De misvieringen mochten opnieuw doorgaan, weliswaar na toelating van de bezetter.

Het gewone leven ging opnieuw enigszins zijn normale gang maar het was moeilijk want vragen bleven omtrent het lot van familieleden, van soldaten, wat mocht, wat mocht niet, wat moest.

Behalve op de kermisdagen waren bals verboden en eveneens de Belgische kleuren en het uitstallen van foto's van het Belgisch koningspaar, alhoewel men zich daaraan niet hield wat merkbaar is op schoolfoto's uit die periode.

¹³ Aan de Zivilkommissar te Brussel wordt op 28.02.1917 gemeld dat alle vernielde huizen terug zijn opgebouwd: Gemeentehuis Wolvertem: register C.A. 1917.

Ondertussen was burgemeester t'Kint, om vervolging te voorkomen, naar Antwerpen getrokken en vandaar naar Holland om tenslotte in Le Havre te belanden.

Ook Jan van den Brande uit Nerom, geboren in 1891, van de lichterdinge 1911 bevond zich nog bij de vestingstroepen van Antwerpen.

We laten opnieuw zijn zoon Karel aan het woord:

“vader was reeds getrouwd en moeder, zeven maanden zwanger, was naar hem op zoek gegaan om hem alzo te laten ontsnappen aan de gevangenschap.

Louis Verdoodt uit Nerom die met zijn vrouw, in trouwkostuum en met twee koeien naar Antwerpen was gevlucht kwam hier zijn buurvrouw tegen. Het trouwkostuum moest dan maar dienen om vader Jan Van den Brande in burger te steken vermits alle Belgische soldaten krijgsgevangen werden genomen. Jan wou hiervan niet weten en Louis diende dan maar zijn eigen trouwkostuum aan te houden en Jan zou vervolgens Louis' dagelijkse kleren aandoen.

Jan moest vervolgens deze dieren terug naar Nerom te brengen wat gebeurde samen met de Witten van Gillis (Wannes).

Hij is dan aangifte gaan doen bij dokter Van den Bruel om niet als deserteur te worden beschouwd en vluchtte zes weken daarna via Temse en Sint-Niklaas de Hollandse grens over, dan naar Vlissingen¹⁴ en zo via Engeland naar Frankrijk.”

De tweede gemeenteraadszitting na het begin van de vijandelijkheden werd gehouden op 20 oktober en was samengesteld als volgt: dokter Van den Bruel voorzitter, schep en waarnemend burgemeester, samen met schep J. Huysegoms en de raadsleden P. Huysegoms, Van Doorslaer, Crick, Verreycken, Watté en Slachmuylders. Omdat deze laatste de jongste was diende hij de functie van secretaris waar te nemen omdat Eyckmans afwezig was.

Op de dagorde stonden:

¹⁴ Vluchtelingen dienden zich te melden in de Groenpoort te Grimbergen waar ze inlichtingen kregen om naar Holland te kunnen vluchten. Van Eeckhout alias Paille uit de Mierennest is tot aan de grens geraakt, maar dan moeten terugkeren.

1. bijzondere maatregelen te nemen om het toezicht van de bloem-, brood-, tarwe- en korenhandel te verzekeren;
2. de verdeling van 4000 kg bloem a rato van 1 kg/inwoner aan 32 cent/kg die met een bon, ontvangen van de heer Campion uit Vilvoorde, was toegezegd;
3. dat men toelagen zou aanvragen voor de betaling der werklieden en bedienden van de gemeente (5.350 fr); voor de vrouwen en kinderen der soldaten onder de wapens (8.250 fr); voor het voeden van de burgers (2.500 fr) en voor het bureel van weldadigheid (2.000 fr). Voor deze som zou men een lening aangaan bij het Gemeentekrediet;
4. een voorstel van de burgemeester om naar gelang de noodwendigheden als politiematregelen “*eenige kloeke mannen*” aan te werven ter versterking van het korps aan 2,5 fr per dag.
5. als varia vermeldde het verslag nog dat er een *état de lieu* zijnde een staat van bevinding diende opgemaakt te worden om de schade te bepalen van de gemeentegebouwen wegens het twee maanden durende verblijf van vreemde troepen; ook dienden de inwoners ervan in kennis te worden gesteld hoe zij hun schade of verlies moesten verhalen en er zal een plakbrief worden uitgebracht waarbij de bevolking in kennis wordt gesteld dat het verboden is dieren, meubelen,... in bewaring te houden of te verbergen.

Eigenaardig is wel dat “*d.d. sekretaris*” [sic] het verslag niet ondertekent en dat bij “*d.d. burgemeester*” [sic], “~~d.d.~~” wordt doorstreept en ondertekend door burgemeester t’Kint alhoewel deze op de zitting niet aanwezig was.

Na het vertrek der strijdende eenheden mocht veldwachter Karel Van Campenhout van de bezetter alleen nog zijn gummiknuppel behouden, later kreeg hij zijn sabel terug en nog later werd hij aan het gemeentelijk gezag onttrokken en onder toezicht van de Duitse militaire politie geplaatst.

De politie kon alleen nog optreden inzake hygiëne en scholen, allerlei onderzoeken naar misdaden doen en p.v.’s uitschrijven.

In de wintertijd werden deze gesloten om kolen te besparen; verslagen werden opgemaakt omtrent ziektes zowel bij mens als bij dier. Er werd ook een

soort burgerwacht ingesteld die ’s nachts op de velden patrouilleerde om de roof van de reeds geplante aardappelen tegen te gaan.

Maar ondertussen was in oktober in de gemeente tyfus uitgebroken en deze zou aanhouden tot in mei van het jaar 1915. Dokter Van den Bruel verzorgde alzo volledig gratis 43 gevallen met anti-tyfus injecties.

We zijn alzo in de maand december aanbeland en er werd een lokaal *Komiteit* opgericht welk instond voor organisatie en leiding van verschillende onderafdelingen, als daar waren: Hulp en Voeding, Hulp aan de Werklozen en aan de Gevangenen, Bijstand aan de Vrouwen en Kinderen van Soldaten, Bijstand aan de Oorlogswezen, Werk en Kleding, Druppel Melk in Wolvertem, Brussegem en Meise.

Het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (NHVC)¹⁵

Door de economische blokkade door de Britten was de voedselsituatie hier te lande penibel geworden.

De Belgische regering had niets voorzien in verband met de voedselbevoorrading in tijden van oorlog. Zo voerde België voor 80% van zijn broodgraan in, met gevolg dat de noodtoestand in de steden het hoogst was want op den buiten kon men zich nog gemakkelijk behelpen met zelfgekweekte gewassen.

Het Duitse Rijk kon niet instaan voor de ravitaillering en vorderde de weinig aanwezige voedselvoorraden op.

Om de bevoorrading te regelen richtten E. Solvay en E. Francqui reeds in september 1914, met de hulp van de twee grootste banken en de Belgische regering, het Nationaal Hulp-en Voedingscomité (NHVC) op. Het had afdelingen in alle gemeenten en was gekend onder de naam *het Komiteit*.

¹⁵ ARA: BE-A0510 – I 446, Rapport général sur le fonctionnement et les opérations de la CNSA – le département alimentation, tome I en tome IV: 1921, annexes 38-40: provinciale commissie Brabant, inspectierapporten en gedetailleerde tabellen van distributie aan de gemeenten.

België werd tot 1917 bevoorrad met producten uit het toen neutrale Amerika.

Het stond onder de bescherming van de Amerikaanse *Commission for Relief in Belgium*.

Deze organisatie kocht onder leiding van de Amerikaanse president in neutrale landen voedsel op om het via de haven van Rotterdam naar België te voeren. Zo zou België vier jaar lang buitenlandse hulp krijgen ondanks felle tegenkanting van de Britten.

Doordat Amerika in 1917 in de oorlog werd betrokken werd deze commissie overgenomen door het *Spaans-Nederlandse Comité voor de bescherming van de Bevoorrading van België en Noord-Frankrijk*.

Graaf Jean de Merode, Grootmaarschalk van het Hof was provinciaal voorzitter van het Comité van Brabant. Het NHVC was onderverdeeld in 11 provinciale, 134 arrondissementele en 2598 gemeentelijke comiteiten.

Het doel was te zorgen om hulpgoederen in het land te krijgen en te verdelen en te zorgen voor kleding, verwarming, medicamenten,...

Onderafdelingen waren o.a. het comité voor kindervoeding, de melkdruppel; vooral gekend was de aktie Kindermelk (Goutte de Lait) en voor de schoolkinderen was er de schoolkoek, de schoolsoep en voor zuigelingen kon men rekenen op het Werk der Zuigelingen.

Het kantonale comité vergaderde iedere week en verdeelde de zendingen onder de verschillende gemeenten van het kanton. Het plaatselijk comité werd geleid door vrijwilligers onder leiding van de plaatselijke elite en de geestelijke overheid.

Bij het begin van de oorlog kon een doorsnee-boer nog enigszins goed leven maar ook niet veel meer. De bevolking was arm getuige de steun die velen ontvingen van de openbare liefdadigheid. Hier bovenop kwam dan nog eens de Duitse bezetting waardoor België plots werd afgesneden van alle importlanden. Gevolg was natuurlijk een sluikhandel en woekerprijzen. De boer was nu *mijnheer* geworden en de stadsmensen kwamen al vlug met de tram naar de buiten omdat hier toch nog geen hongersnood was.

Het gemeentelijk comité van Wolvertem, gesticht in november 1914 tijdens de afwezigheid van de burgemeester, bestond uit de gemeentelijke notabelen.

Voorzitter was dokter Eugeen van den Bruel (1870-1924). Leden waren o.a. pastoor Hendrik Jozef Finoulst (1861-1924), de heren Crick en De Keersmaecker en burgemeester t'Kint.

Haar hoofdbekommernis was het leveren van voedsel en kleding en te zorgen voor het overleven van de bevolking.

Het zorgde voor de verdeling van goederen tegen overhandiging van rantsoenbonnen en voor de verdeling van gratis voedsel, soep, kleding en klompen aan de armsten. Deze rantsoenbonnen diende men op het gemeentehuis te gaan halen en daar ook betalen.

Hoe verliep de verdeling ?

Alle 14 dagen kon men bij het plaatselijk comité zijn rantsoen voor bepaalde producten zoals vet, spek, rijst, mais, koffie, cacao, bonen, erwten, zeep, kolen, brood, honing,... afhalen tegen een inwisselbare bon.

Het suiker voor Wolvertem werd geleverd uit de *Gerstencentrale* gevestigd te Londerzeel in de mouterij van Frans Van Assche. Omdat de diverse opvoedingen te Londerzeel in gebreke bleven werd in oktober 1917 deze gemeente gestraft en werd de haar toekomstige suiker overgebracht naar Wolvertem. Op het einde van de oorlog werd de ontbrekende suiker vervangen door leveringen van kunstmatige honing.

De werking ervan was in een plattelandsgemeente zoals Wolvertem, waar de landbouwers meestal zelfvoorzienend waren, minder uitgebreid.

Hier was vooral het werk van de schoolsoep zeer populair.

Ook stelde dokter Jacobs zijn boerderij gelegen in het Neromhofdomein door de invoer van Hollandse koeien ter beschikking voor de productie van melk voor de Brusselse agglomeratie.¹⁶

De te verdelen goederen kwamen per trein toe in de stapelhuizen van Londerzeel en werden van

¹⁶ Zie ook het artikel rond de geschiedenis van dit Neromhof in Berla nr. 111, februari 2016.

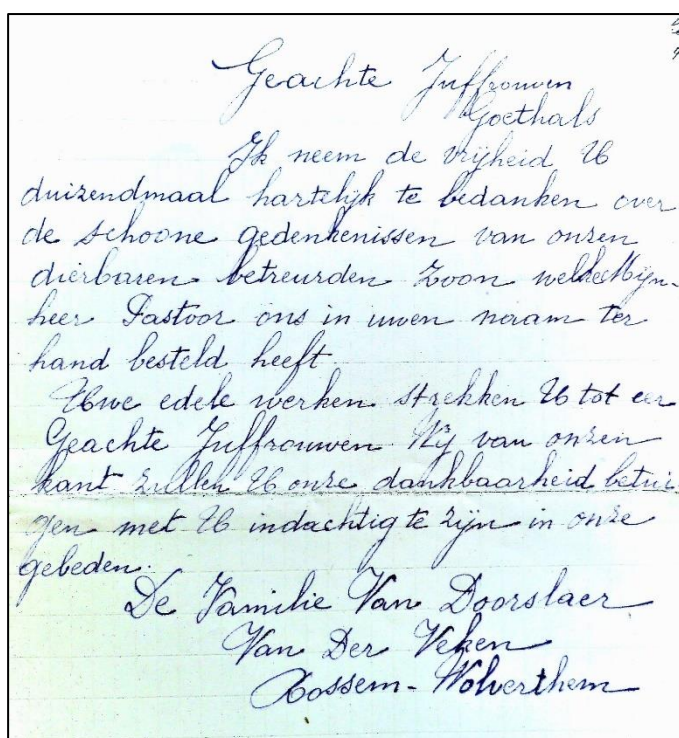
hieruit met paard en kar verdeeld over de verschillende gemeenten.

De verkoop van aardappelen, steenkool, enz. gebeurde in het gemeentelijk magazijn gelegen onder in het gemeentehuis van Wolvertem waar ook een beenhouwerij en een slachtvloer was ingericht. Alles gebeurde in aanwezigheid van de veldwachter.

Het Komiteit kreeg heel wat kritiek te verwerken omtrent de niet al te koosjere werking.

En de medaille die na de oorlog aan de leden werd uitgereikt werd al spottend de *Spek-en-Bonenmedaille* genoemd.

Buiten het gemeentelijk komiteit waren ook nog een aantal goeude burgers van Wolvertem actief voor hulp aan de krijgsgevangen soldaten. Het was voornamelijk juffrouw Paula Goethals van het kasteel te Imde die hier het voortouw nam.¹⁷

Geachte Juffrouw Goethals
Ik neem de vrijheid U
duizendmaal hartelijk te bedanken over
de schoone gedenkenissen van onsen
dierbaren betreurden zoon welke bij
heer Pastoor ons in uwen naam te
hand besteld heeft
Uwe edele werken strekken U tot en
Geachte Juffrouw U van onsen
kant zullen U onse dankbaarheid betui-
gen met U indachtig te zijn in onse
gebeden.
De Familie Van Doorslaer
Van Der Veken
Bossem-Wolvertem

Maar ook mevrouw Crick en mevrouw Van de Bruel zetten zich in bij het komiteit voor hulp aan de krijgsgevangen gevestigd in het kasteel van Imde.

Zo werden anno 1915 vanaf de maand augustus elke maand pakketten verzonden aan twintig

¹⁷ Ze krijgt hiervoor menige dankbriefjes van de soldaten en hun echtgenotes.

krijgsgevangenen van Wolvertem¹⁸ die gevangen zaten in Duitsland. De zendingen werden onderbroken tussen april en oktober van dat jaar. Er werden vanaf juli tot december 1915 aan de gevangen soldaten 118 pakketten opgestuurd.

Daarenboven werden ook nog collectes gehouden in de vijf parochies. Ook de zusters Ursulinen van Wolvertem droegen hun steentje bij en lieten hun schoolkinderen de van juffrouw Goethals gekregen wol verwerken tot kousen en pulls.

Meestal kregen de krijgsgevangenen hun pak vanuit de vijf parochies toegestuurd maar er worden ook pakketten afgeleverd van 1916 tot 1918 met als opschrift *colis Hollandais* en eenmaal in februari 1917 als *colis Berne* (Suisse).

De zendingen deden er wel wat tijd over om op bestemming te geraken, meestal drie à vier maanden. Bij ontvangst werd telkens een dankbrief teruggezonden¹⁹ zodat het thuisfront wist dat de *colis* goed waren aangekomen.

06 oktober 1914: de gemeenteraad beslist de schoolvakantie te laten beginnen op woensdag 25 augustus en om opnieuw te starten de eerste maandag van oktober 1915.

Op de gemeenteraad dd. 29.11.1914 verschenen dokter Van den Bruel als dienstdoend burgemeester, J. Huysegoms als schepen en P. Huysegoms, Verreycken, Watté en Slachmuylders als raadsleden.

Eyckmans was terug in zijn functie van sekretaris.

¹⁸ Jef van Bamis, Joseph Maes, August Van der Perre, Louis De Wit, Benoit Kiekens, Jean Kerremans, Frans Peeters, Frans Moerenhout, Auguste Spinael, Edward De Schacht, Charles Van Hoeck, Jan Verbruggen, Joseph Van Hemelrijck, Gustaaf Van der Zypen, Joseph Thomas, Frans Van Ossel, Jef Van den Troost, Auguste De Wit, Joseph Van Aken en Frans Antoon Verstappen. Deze laatste ontbreekt op de lijsten vanaf 1916. Worden ook nog sporadisch vermeld Constant Van Erom, Jan Baptist Bogaerts en Jan Sas uit Meuzegem, Polydore Scheirlinck, en Philippe Kerremans uit Wolvertem. Waarschijnlijk kregen zij zendingen van andere organisaties bv. de Ursulinen, de gemeente.

¹⁹ Aan sekretaris Eyckmans, aan de heer E. Goethals, aan Mademoiselle Goethals, aan de vijf parochies, aan het komiteit der krijgsgevangenen van Wolvertem, aan la cantine du soldat prisonnier, aan de gemeente Wolvertem.

Op de dagorde stonden de aankoop van tarwe en rogge om ze gratis te kunnen leveren aan de behoeftigen en de herstelling van de toegebrachte schade aan de gemeenteschool in het centrum.

Omstreeks nieuwjaar is burgemeester t'Kint dan teruggekeerd uit Le Havre.

Hij diende te Brussel te verblijven vermits het Imdenhof was afgebrand maar hij kwam dagelijks naar Wolvertem om de bestuurlijke zaken af te handelen. Eind januari was hij dan definitief terug.

Dokter Van den Bruel organiseerde vanaf het uitbreken van de oorlog vier hospitalen in Wolvertem die door het Rode Kruis te Brussel onder nummer 1146 erkend werden.

Bij de slag van Imde werden alzo 25 gewonde Belgische soldaten naar het hospitaal in het klooster in de Oppemstraat gebracht waarna de dokter door de Duitse linies naar de hospitalen van Nerom en Imde trekt.

In het Neromhof lagen er tien Belgische gekwetsten en in Imde twintig. Ze werden er vijf dagen verzorgd door de dokter waarna ze door Belgische ambulanciers afgevoerd werden naar de eigen linies.

Op 18.12.1914 verscheen in de Nederlandse krant *de Maasbode* volgend bericht:

“Frans Tielemans, Laurentius Verbeek, Josef Van Campenhout, allen met vrouw en kinderen en wonende te Wolverthem (Brabant), thans vluchtelingen in Holland, worden verzocht door De Groof Petrus, inlichtingen te verstrekken aan Th. Jeuken, Schapenhandelaar te Nunhem bij Roermond.”

1915

Bijna alle gemeenten hadden een Duitse *Ortskommandantur* waaraan het gemeentebestuur ondergeschikt was.

Was dit ook het geval voor Wolvertem? Waarschijnlijk wel.

In de gemeenten waar een Duits garnizoen was gestationeerd, was er een kommandant en een *Kommandantur*. Hier in de streek was dit het geval in Londerzeel en Merchtem.

Wolvertem hing af van de *Kommandantur* van Merchtem. Voor inbreuken op de Duitse reglementering werd men dus naar de *Ortskommandantur* in Merchtem gestuurd.

De gemeentebesturen bleven tijdens de oorlog onaangetast; benoemingen werden niet opgedrongen en de gemeenteraad kon aanblijven. De lokale politie stond onder toezicht van de bezetter.

Toch waren de gemeenteraadsleden niet vrij in hun besluitvorming wegens de bemoeizucht van de bezetter en diens onophoudelijke opeisingen.

Maar uiteindelijk waren het gebrek aan levensmiddelen en de stijgende werkloosheid die de gemeentebesturen de nodige kopzorgen bezorgden.

Ten einde betere controle over de bevolking te krijgen werd door de bezetter een *eenzelvigheidsbewijs* ingevoerd.

Alle mannen tussen de 18 en 45 jaar werden in januari 1915 verzocht om die op de plaatselijke bevolkingsdienst af te halen en werden verplicht die ten allen tijde bij zich te hebben.

Vanaf 08.07.1915 worden identiteitskaarten voor mannen vanaf 15 jaar verplicht; voor vrouwen was dit vanaf 27.07.1915.

Van bij het begin van de bezetting en voornamelijk rond Kerstmis werden flessen wijn en champagne opgeëist. Wie als particulier meer dan 20 flessen in bezit had moest ze inleveren; voor herbergen met meer dan 50 flessen in bezit, idem.

Door de opeenvolgende opeisingen waren er in 1915 meerdere pastoors die geen wijn meer bezaten, nog in de hand gewerkt ten gevolge van de huiszoekingen die hadden plaatsgevonden bij de inval der Duitsers. Gevolg was dat de geestelijke overheid klacht indiende bij de Duitse legerleiding.

04.03.1915: in het gemeenteraadsverslag is er die dag sprake van de beschuldiging van gemeenteontvanger en secretaris van het bureel voor weldadigheid Joseph Lettens voor diefstal, frauduleus handelen, heling en valsheid in geschrifte; hij zat vanaf 01 februari in hechtenis in de gevangenis van Vorst.

Voorlopig werd als vervanger Ernest De Caerlé aangesteld.

De school der Ursulinen huldigde Amerika en de gemeenteschool van Wolvertem-Rossem gaf op de klasfoto's met de Belgische vlag een hulde aan Amerika omwille van de voedselhelp van de Commission for Relief in Belgium (zij het wel dat van de Belgische vlag slechts de zwarte kleur zichtbaar is en dat Amerika toen nog niet in oorlog was met Duitsland).

Begin januari 1915 moest in de gendarmeriekazerne van Wolvertem een lijst bezorgd worden van alle paarden aanwezig in de gemeente. Ze zouden de derde week van die maand op de Gemeenteplaats gekeurd worden om te bepalen welke paarden geschikt waren om in het Duits leger opgenomen te worden.

Beenhouwer Pië Sammels (alias "Pië Koei") werd aangesteld om de paarden te onderzoeken en heeft er vele afgekeurd wegens vermeende gebreken.

Ook al het vee diende geïnventariseerd te worden, de duiven kregen een apart regime en moesten op kot blijven wegens mogelijkheid tot spionage.

Maar de opeisingen volgden elkaar op: tabak, koper, tin, voedingsmiddelen, wol, hout... alles werd leeggeroofd en naar Duitsland gevoerd.

De nikkelen muntjes werden opgepot want die zouden kunnen dienen om geweerlopen te maken, het koper voor obussen.

Gevolg was dat er nog meer gesmokkeld en gestolen werd.

In de p.v.'s van onze veldwachter Van Campenhout²⁰ wemelt het van onwettige zaakjes die hij op het spoor was gekomen; zowel tussen burgers onderling, als regelingen tussen burgers en Duitse soldaten.

Meestal ging het over het verstoppen van levensmiddelen of verhandelen van vruchten, aardappelen, bomen, dieren,...

Op 27.02.1915 komt het schepencollege²¹ samen en beslist wegens de onhoudbare budgetaire toestand van de gemeentekas 3.300 fr steun bij het NHVC aan te vragen als voorschot om de rekeningen van maart 1915 te kunnen betalen. Op 08.04.1915 daaropvolgend herhaalde ze nog eens haar vraag, ditmaal om 3.709 fr te verkrijgen voor de rekeningen van de maand april.

Levensmiddelen werden opgevorderd en in april 1915 werd een landbouwtelling uitgevoerd.

Onze boeren weigerden natuurlijk zoveel mogelijk mee te werken zodat de gemeenteambtenaren de

telling zelf moesten doen met alle fouten van dien.

Er werden briefjes van één en twee frank gedrukt om het gebrek aan metalen munten op te vangen. Belgische postzegels werden verboden en de Duitse kregen de opdruk *Belgien* plus de waarde. Militiepost en burgerpost, indien voor soldaten, diende men alleen maar met de initialen *S.M.* (service militaire) te valideren.

In mei van dat jaar werden de spoorstaven van "den L" opgebroken en naar het front gevoerd.

Er werd ook een avondklok ingevoerd, wat betekende dat men niet meer op straat mocht te zien zijn tussen 22 uur en 5 uur; vanaf 1917 werd dit tussen 24 en 5 uur en in 1918 terug tussen 22 en 5 uur.

Opmerkelijk is ook dat gedurende de oorlog meer kinderen dan anders werden geboren onder de naam Albert en Elisabeth!

Zo vonden we voor Wolvertem op 363 geboortes niet minder dan 18 keer Albert als eerste naam en 52 keer als tweede naam, Albertine 3 keer en Elisabeth 11 keer.

17.05.1915: te Rossem wordt de lijkdienst voor de gesneuvelde Robert Stallaert opgedragen.

Op 14 mei had de burgemeester een officiële brief geschreven aan zijn raadsleden om hen uit te nodigen deze dienst bij te wonen. Hij stak dus wel zijn nek uit en waarschijnlijk was dit ook het voorwendsel om hem op 16 juni opnieuw aan te houden en voor zes weken in de gevangenis van Sint-Gillis opgesloten te zetten waaruit hij op 01 augustus weer vrijgelaten werd.²²

²² Een andere bron zegt dan weer dat dit gekomen is door een anonieme brief uit mei 1915 aan de Duitse autoriteiten waarin geschreven stond dat Kint op 23 augustus de Duitsers verraden had door hun posities aan de Belgische troepen door te geven: archief gemeentehuis Wolvertem, doos 295.

²⁰ Gemeentehuis Wolvertem: archief, doos 290.

²¹ In februari bestaande uit burgemeester t'Kint, schepenen Huysegoms en Van den Bruel en secretaris Eyckmans; in april samengesteld uit t'Kint, Van den Bruel en Eyckmans.

26 OCT 1915

Geothals - Phölkau & Impden Wolvenstein

GESAMT-LISTE DER LIEBESGABENSENDUNG
ZU DEN
BELGISCHEN KRIEGSGEFANGENEN

AGENCE BELGE DE RENSEIGNEMENTS
POUR LES
PRISONNIERS DE GUERRE ET LES INTERNÉS
SOUS LE PATRONAGE
DE LA
CROIX-ROUGE DE BELGIQUE
SECTION DE SECOURS
BRUXELLES
12, MARCHÉ AU BOIS

NUMMER DER ANWEISUNG.	NAME UN STAND DES EMPFANGERS	ADRESSE.	GEWICHT Kil.	QUITTUNG DES EMPFANGERS.	BEMERKUNGEN.
1161	De Wit Auguste	13 ^{me} de ligne - 1 ^{re} section Barak P-7 - Oberkassel			
3486	De Wit Louis	9 ^{me} de ligne 74-54 section Barak P-7 - Oberkassel			
6850	Kerremans Jean	13 ^{me} de ligne 112zug - 36grappe - Barak P - Oberkassel			
14680	Kirkens Benoit	Artillerie de fortresse de Lieges 4 bat. Barak 2 Barak 10 - Oberkassel			
19159	maes Joseph	10 ^{me} de ligne - 112zug - 36grappe - Barak P - Oberkassel			
31864	Moerenhout Frans	8 ^{me} de ligne 37e - 56 section Barak P/1 - Oberkassel			
33359	Peeters Frans	Schassens 0 pied - blok 4 Kamer 6 - Münster West			
5329	Sammael Auguste	6 ^{me} de ligne - Kamer keukhuis - Barak I - Münster West			
1411	Thomas Joseph	10 ^{me} de ligne 12zug - Oberkassel			
4369	Van der Perre Auguste	10 ^{me} de ligne Barak 77 - Lichtenhorst			
31842	Vorstappen Frans. Antoon	20 ^{me} de ligne 71. Barak I - Gruppenmehringplatz			
10020	Van den Broest Joseph	Artillerie de place d'Anvers - Commandant Carlingon			
11758	Van Ossel Frans	Schassens 0 pied - 12zug 36grappe - Oberkassel			
33439	Van der Zypen Gustaaf	1 ^{me} de ligne Barak 102 13 - Oberkassel			
11870	Van Gmeling Joseph	Artillerie de kamer chambre 10 - Oberkassel			
2114	Van Bannin Joseph	Bonnelsen			
1870	Van Boeck Charles	Artillerie de Lieges Barak 9. Kamer 10 - Oberkassel			
6691	Van Bruggen Jean	4 ^{me} de ligne Barak 3 Kamer 77 - Oberkassel			

Agence Belge de Renseignements pour
les Prisonniers de Guerre & les Internés
Section de Secours
Place de l'Hotel de Ville 12
26-10-15
26 OCT 1915

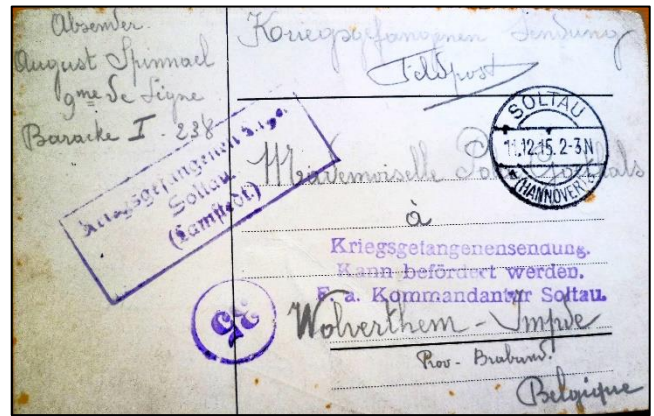
22 05 1915: de gemeente richt een schrijven aan Gouverneur-Generaal von Bissing te Brussel ten einde vergoeding te vragen voor de zorgen welke dokter Van den Bruel aan de gewonden had verstrekt.

De schoolvakantie begint dat jaar op 25 augustus en de scholen zullen hernemen op de eerste maandag van oktober.

De Duitsers voerden hier vanaf 09.10.1915 de Centraal-Europese tijd in, dit is onze toenmalige Belgische tijd plus 1 uur – en in de zomer kwam er nog het zomertijd bij, dus opnieuw plus 1 uur.

Jaar	Dag	Moment van wijziging (*)	Vershil met GMT
1914	8 november	*	+ 1 u
1916	30 april	23 u	+ 2 u
1916	30 september	23 u	+ 1 u
1917	16 april	1 u	+ 2 u
1917	17 september	1 u	+ 1 u
1918	15 april	1 u	+ 2 u
1918	16 september	1 u	+ 1 u
1918	11 november	*	+ 0 u

(*) Het moment van wijziging is steeds uitgedrukt in GMT.

Noms des Prisonniers

Noms des Prisonniers	Lieu	Code
+ Jef Van Bami	Sommelsen	I
+ Joseph Innes	Bobmke	II
+ Auguste Vander Perre	Liechtenborst	III
+ Louis De Wit	Edewecht	IV
+ Benoit Kieckens	Bobmke	V
+ Jean Keremans	Oberkade	VI
+ Jans Peckers	Munster West	VII
+ Frans Maerenhout	Edewecht	VIII
+ Auguste Grinnael	Lamstedt	IX
+ Edward De Schacht	Koningsmoor	X
+ Charles Van Hroek	Hestenmoor	XI
+ Jan Verbruggen	Hestenmoor	XII
+ Joseph Van Heemlrijck	Hestenmoor	XIII
+ Gustaaf Vander Zijpen	Cellalager	XIV
+ Joseph Thomas	Oberkade	XV
+ Frans Van Ossel	Oberkade	XVI
+ Jef Vanden Broost	Lardingingen	XVII
+ Auguste De Wit	Oberkade	XVIII
+ Joseph Van Aken	Edewecht	XIX
+ Frans Antoon Versteppen	Alten-Graben	XX

Postes en réponses des envois de colisettes.

I envoi	II envoi	III envoi	IV envoi	V envoi	VI envoi	VII envoi
222572	180311	164331	35521	160481	161291	
222573	180312	164332				
222575	180313	164333	71369	160483	161292	
222576	180314	164334	3436	160484	161293	161294
222589	180315	164335	54630	160485	161295	
222560	180316	164336		160486	161296	
222581	180317	164337	33369	160487	161297	
222584	180318	164338	31864	160488	161298	
222561	180319	164339	5329	160489	161299	
222562	180320	164340	1634	160490	161300	
	180310	164341	18550			
222564	180308	164342	6641			
		164343	71370			
222566	180325	164344	5439	160494	161304	
222567	180324	164345	19440	160495	161305	
222568	180321	164346	57444	160496	161306	
222569	180322	164347	*	160497	161307	
222570	180323	164348	54629	160498	161308	
	180324	164349	50925	160499	161309	
		164350	31842	160500	161310	

1. August Wolvartem
 2. septembre Wolvartem
 3. octobre Jempen
 4. novembre Asten
 5. décembre Meusegem

Op 01.11.1915 verhuisde het Forstschutzkommando van de gendarmeriekazerne in Londerzeel naar deze van Wolvertem.

Zij diende te zorgen voor handhaving van de openbare orde en veiligheid, de bewaking van het verkeer van goederen en personen.

Op 28.12.1915 waren er in Wolvertem 125 kinderen tot de leeftijd van 14 jaar die ondersteuning van de gemeente kregen.

Kerstbomen kenden we hier te lande niet en onder invloed van de Duitsers leerden we ze sinds 1915 dan ook kennen. En het Sinterklaasfeest zal waarschijnlijk wel blijvend gevierd zijn geweest.

Was er verzet in onze gemeente ?

Als er al verzet was, dan zal het wel lijdzaam geweest zijn, onder vorm van spottekeningen en vlugschriften.

La Cantine du Soldat Prisonnier

Œuvre Belge de Secours aux Prisonniers de Guerre

Siège : 17, Place de Brouckère, 17, Bruxelles

Bureaux ouverts de 9 à 12 et de 2 à 5 heures. Fermés le dimanche et jours fériés.

Expédition au prisonniers en Allemagne de colis de victuailles de Suisse.

Prix courant des abonnements de pain et des colis de vivres qui peuvent être commandés au Bureau des envois aux Prisonniers de Guerre, à Berne.

Abonnements de pain

4 envois hebdomadaires de 1 kil. fr.	3.40
4 envois hebdomadaires de 2 kil.	6.75

Colis de Vivres

PRIX ET COMPOSITION

Colis à 5 francs

Bœuf	350 gr.
Fromage	250 gr.
Lait condensé sucré	500 gr.
2 potages.	
Chocolat	250 gr.
Café	125 gr.
3 cubes bouillon.	
Savon	125 gr.
Emballages.	

Colis à fr. 6.75

Bœuf, légumes	550 gr.
Lard fumé	200 gr.
Fromage	250 gr.
Sucre	500 gr.
Confiture 350 gr. ou café	250 gr.
Lait concentré	500 gr.
2 cubes bouillon.	
2 potages.	
Savon	125 gr.

Colis à 9 francs

Bœuf 350 gr. ou lard fumé	300 gr.
Veau braisé	350 gr.
Poisson 200 gr. ou légumes	600 gr.
Lait concentré sucré	500 gr.
Sucre	500 gr.
Café	250 gr.
Chocolat	250 gr.
4 potages.	
5 cubes bouillon.	
Fromage	250 gr.
Savon	250 gr.

Verzending van pakken levensmiddelen langs Zwitserland aan de gevangenen in Duitschland.

Prijscourant der abonnements voor brood en levensmiddelen die besteld mogen worden aan het Bureau der verzendingen aan de Krijgsgevangenen, te Berne.

Broodinschrijvingen

4 wekelijksche zendingen van 1 kil.	3.40
4 wekelijksche zendingen van 2 kil.	6.75

Pakken Levensmiddelen

PRIJZEN EN SAMENSTELLING

Pakken van 5 frank

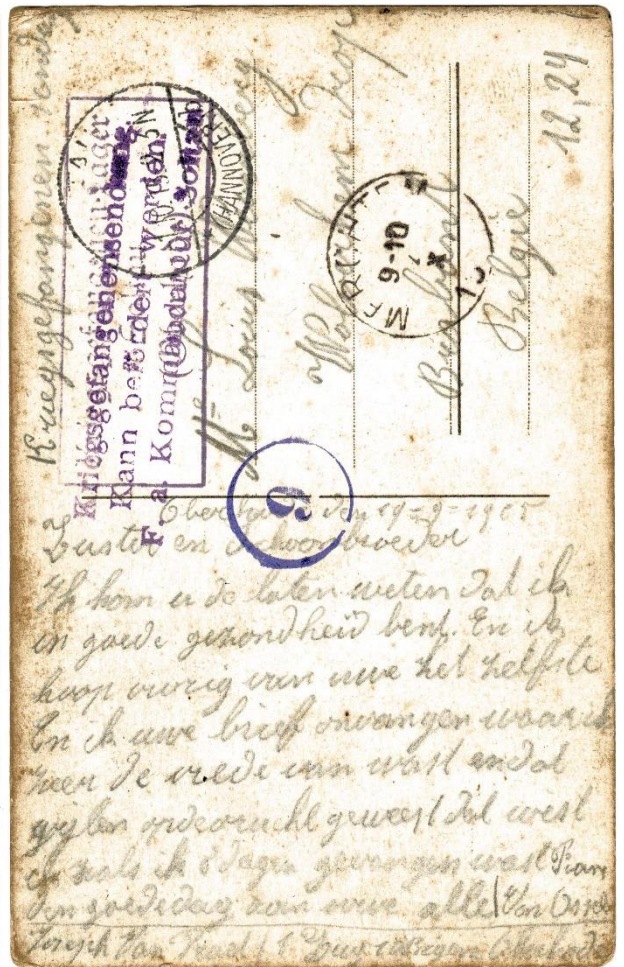
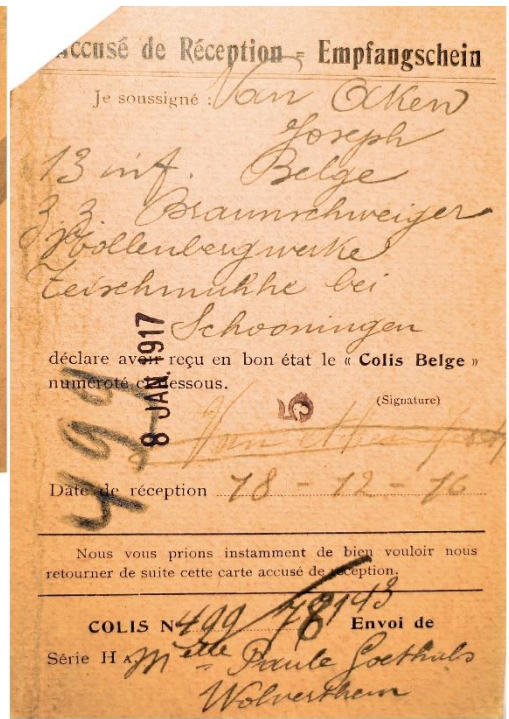
Ossenvleesch	350 gr.
Kaas	250 gr.
Samengeperste melk, suiker	500 gr.
2 soepen.	
Chocolade	250 gr.
Koffie	125 gr.
3 teerlingen vleeschnat.	
Zeep	125 gr.
Inpakgoed.	

Pakken van fr. 6.75

Ossenvleesch, groenten	550 gr.
Geroëkt spek	200 gr.
Kaas	250 gr.
Suiker	500 gr.
Confituur 350 gr. of koffie	250 gr.
Samengeperste melk	500 gr.
2 teerlingen vleeschnat.	
2 soepen.	
Zeep	125 gr.

Pakken van 9 frank

Ossenvl. 350 gr. of geroëkt spek	300 gr.
Gebraden kalfvleesch	350 gr.
Visch 200 gr. of groenten	600 gr.
Samengeperste melk, suiker	500 gr.
Suiker	500 gr.
Koffie	250 gr.
Chocolade	250 gr.
4 soepen.	
5 teerlingen vleeschnat.	
Kaas	250 gr.
Zeep	250 gr.

1916

Tot 1916 ging het leven nog enigszins op normale wijze voort maar vanaf de winter van 1916-1917 eiste de bezetter alles op: paarden, ossen, metaal, lederwaren, koper, rubber, linnen.

Er werd gestart met soepbedeling en men zorgde voor goedkope schoolmaaltijden zodat de ondervoeding van de kinderen niet nog groter werd. Vlees, boter, eieren en melk verdwenen van het menu, aardappelen werden de voornaamste voedingsbron en men leerde nu ook maïs en rijst kennen.

De Duitse Mark werd de officiële munt maar onze mensen wilden er niet van weten en verkozen voortaan de ruilhandel; door al deze maatregelen werd de clandestiene handel en de smokkel sterk in de hand gewerkt.

En in januari 1916 verzoekt het NHVC om de granen te leveren in de magazijnen van Vilvoorde. Het gebrek aan paarden zorgde echter voor moeilijkheden om de verplichte leveringen van levensmiddelen aan het Nationaal Komiteit goed te laten verlopen; de boeren die nog een paard hadden moesten helpen voor het vervoer en kregen hiervoor een vergoeding van 1.25 fr. per km. en een extra 50 ct. indien er ijsgang was.

GEMEENTE
Wolverthem

Wolverthem, den 11 Juni 1916.

M. Schick, Frans
Landbouwer te Wolverthem, *Chimay, België*

Ingevolge het bevel van den Generaal-Gouverneur van 26 Mei 1916, zijt gij verplicht naar het Gemeentehuis te vervoeren, de granen die gij nog te leveren hebt, te weten:

467 kilogrammen tarwe
1427 kilogrammen rogge
 kilogrammen masteluin.

Deze levering moet plaats hebben den 19 Juni 1916 om 8 ure

Wie aan dit bevel niet voldoet, stelt zich bloot aan strenge straffen, en aan de verbeurdverklaring, **zonder betaling**, van zijnen ganschen voorraad graan.

De zakken moeten een etiket dragen waarop den naam van den leveraar en het aantal kilogrammen zijn vermeld.

De Burgemeester,
Georges t'Amel

Wolverthem - Drukkerij J. Jansz.

1916

Avis à tous les les bourgmestres du Grand-Bruxelles et du Brabant. — Ce n'est pas la population belge qui profitera le moins de l'ordre donné par M. le Gouverneur général de transporter en Allemagne les sans-travail et les chômeurs volontaires qui sont à la charge de l'assistance publique. Les classes laborieuses réduites à l'inaction depuis des années trouveront en Allemagne des salaires rémunérateurs qu'elles ne peuvent trouver en Belgique, en raison principalement du manque de matières premières.

Il est du devoir de toutes les administrations communales belges de prêter leur aide à l'exécution des mesures. Tous les bourgmestres doivent immédiatement remettre au Kreis-chef — pour le Grand-Bruxelles à la Kommandantur — les listes exigées des ouvriers n'ayant pas d'occupation suffisante. Les communes doivent s'attendre de jour en jour, à partir de cette date, à préparer leurs chômeurs au départ.

Dans les communes où les listes ne seront pas fournies en temps voulu, l'administration allemande choisira elle-même les hommes à transporter en Allemagne. Mais elle n'a, ni le temps ni les moyens de faire une enquête sur la situation de chaque personne. Si donc, au cours de ce choix il se produit des cas pénibles ou des erreurs, la responsabilité en retombera sur les bourgmestres qui auront refusé d'aider l'administration allemande. J'insiste sur le fait que les ouvriers une fois transportés en Allemagne ne pourront revenir en Belgique que dans des cas exceptionnels d'extrême urgence ou justifiés par des raisons irrécusables.

Je sévirai avec la plus extrême rigueur contre les bourgmestres qui ne dresseront pas les listes ou qui les dresseront avec négligence, et cela non pas seulement pour désobéissance aux ordres allemands, mais aussi pour avoir méconnu leur devoir vis-à-vis de la population commise à leurs soins.

Le Gouverneur,
HURT, Neutenant-général.

Vanaf 1916 wordt ook een oogst-, aardappel- en havercommissie opgericht om telling te kunnen doen van de aanwezige voorraden.

De plaatselijke oogstcommissie bestond uit de heren Crick, Huysegoms, Watté, Remory, Jan Van den Brande en Gust Van Campenhout. Voor de begroting werd een maandelijkse toelage van 475 fr vanwege de gemeente aan het plaatselijk *Hulp-en Voedingskomiteit* toegestaan en er werd ook 3.000 fr voorzien voor de inkwartiering van Duitse soldaten in de twee gebouwen van de gemeente.²³

Einde 1916 – begin 1917 was er een uitbraak van tyfus in Slozen.

²³ Gemeentehuis Wolverthem: archief, gemeenteraadsverslagen 1903-1918.

Gemeente Wierden

Den Heer Smits Frans

Charm

Volgens de statistiek van het akkerland, hebt gij aan late aardappelen geplant 1 ha., 2 ar. die, volgens de voor het arrondissement tot grondslag dienende gemiddelde opbrengst, een oogst van ten minste 17500 kgr. zullen opleveren.

Daarvan moogt gij gebruiken :

a) tot voeding van de in uw bedrijf werkzame personen : 300 gr. per dag en per hoofd (4 personen tegen 108 kgr.) 756 kgr.

b) tot varkensvoeder : 3 kgr. per dag voor elk varken (3 varkens tegen 1080 kgr.) 3240 kgr.
(De huidige varkensstapel dient tot maatstaf; wijzigingen in den loop van het jaar komen niet in aanmerking)

en verder als plantgoed overhouden (1 ha., akkervlakte mits 2000 kgr.) 2500 kgr.
(De akkervlakte van 1916 dient tot maatstaf.)

Samen. 6496 kgr.

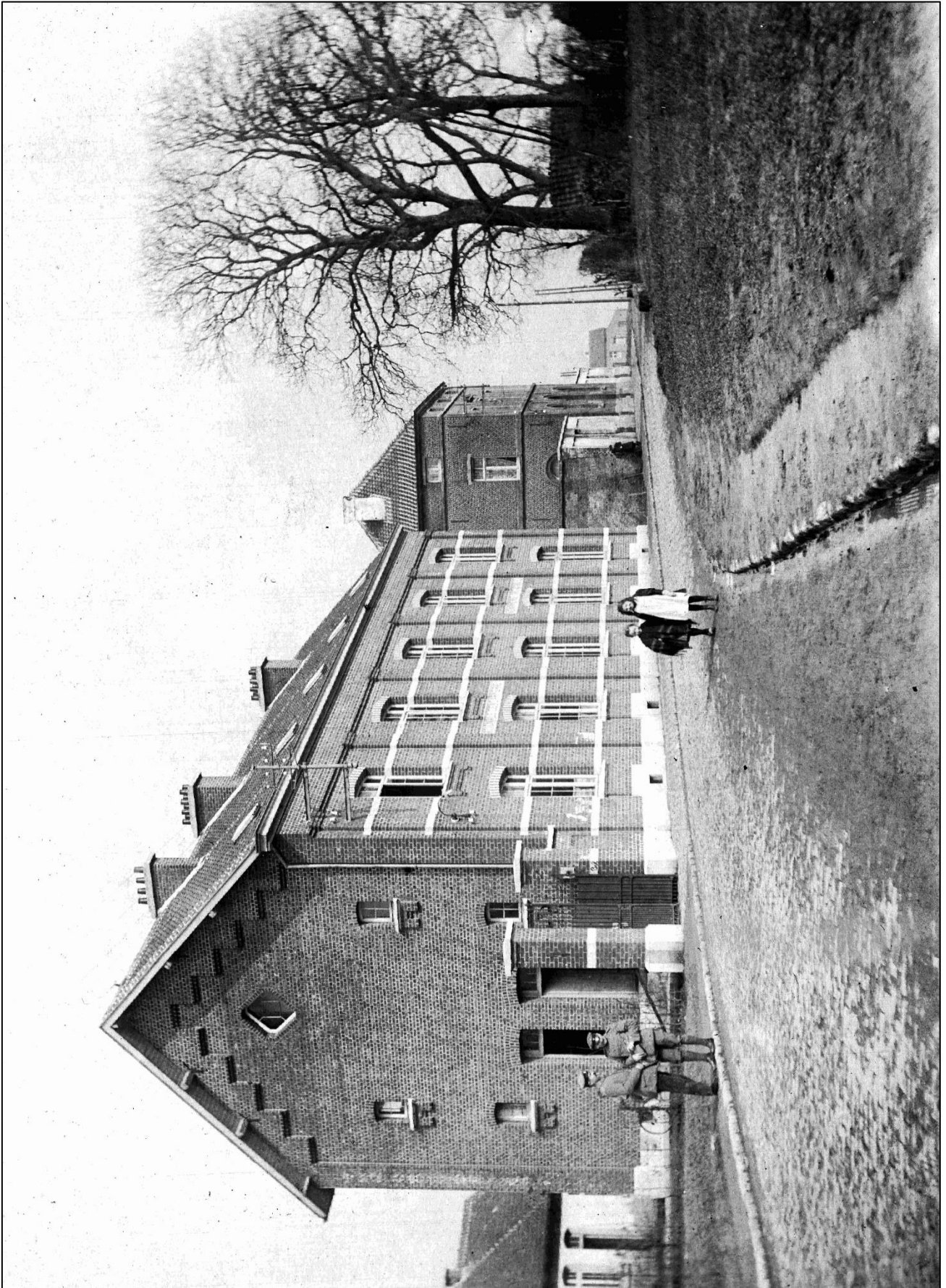
Dienvolgens hebt gij voor den verkoop te leveren een overschot van ten minste 11004 kgr. aardappelen en wel in gezonden, koopbaren toestand.

Gij zijt verplicht, deze aardappelen, tot den dag der opvordering, zoo te bewaren, dat zij tegen bederf beschermd zijn.

Overtreders worden volgens de wetsbepalingen verantwoordelijk gesteld.

De Burgemeester.

Georgius Ruit

Dit is een zeldzaam beeld: de op dit ogenblik enig ons bekende foto van Duitse soldaten in de gemeente Wolvertem. Ze staan in het jaar 1916 wat te praten voor de rijkswachtkazerne in de Hoogstraat, die ze toen bezet hadden... (verzameling Leo Robberechts)

Z. N. N. 72.

Strafbefehl n. 222.

Gegen den Schriftsetzer
 Troost Julien 1916
 wohnhaft zu Wolvenheim
 wird hiadurch eine Goldstrafe von 5 M. / fünf Mark /
 festgesetzt, an deren Stelle eine Haftstrafe von 2 Tag
 tritt, weil er am 12. 3. 16 nach M. in der Wirtschaft des
 Hofmann in Wolvenheim betroffen wurde.
 Die Vollstreckung der Haftstrafe tritt ein, falls Zah-
 lung innerhalb 3 Tagen nach Bekanntgabe dieses Strafbefehls nicht erfolgt.

G. H. Vloorde, den 30. 3. 1916.
 Sanitäts-Infanterie-Bataillon Amberg # 12
 G. J. J. J. J.
 Bataillons-Commandeur

Fünf Mark erhalten
 Wolvenheim, 3. April 1916.
 L. Wimmer, Ofz.

Het uitgaansverbod wegens de avondklok werd wel gecontroleerd: de drukker Julien Troost werd op 12.03.1916 's nachts "betragt" en kreeg de keuze tussen 5 Mark boete of twee dagen gevangenis...

DER VORSITZENDE

DER
Provincial-Ernte-Kommission für die Provinz Brabant.

E. K. N° 3410

Brussel, den 30ⁿ Mei 1916.

Aan de heeren Burgemeesters der gemeenten van de provincie.

Daar M. de Gouverneur-General, bij bevel van 16^e Mei 1916, voorgeschreven heeft ten spoedigste over te gaan tot de aanschaffing der granen ter bereiding van brood, die nog in 't bezit zijn van de landbouwers, noodig ik u uit, overeenkomstig de voorschriften van artikel 6 van het besluit van 23ⁿ Juli 1915, de volgende maatregelen te nemen :

1° Onmiddellijk in uwe gemeente al de lokalen doen gereed maken in dewelke het mogelijk zou zijn, desgevallend, de granen en het meel in zekerheid te stellen ;

2° Onmiddellijk eenen vertrouwbaaren persoon aanstellen die gelast zou zijn met de bewaking van 't magazijn ;

3° Onmiddellijk aan al de landbouwers uwer gemeente te bevelen in het door u gekozen magazijn de granen te vervoeren die ze nog te leveren hebben. Deze voorschrijving zal het voorwerp maken eener plakkaat die ik in uwe gemeente zal doen aanplakken. Het provinciaal bureel der oogsten zal u later onderrichtingen geven voor wat betreft de wijze van berging en levering der granen. Het zal betamen, onder uwe persoonlijke verantwoordelijkheid, iedere der leveringen gedaan door de landbouwers, te merken met den naam van den eigenaar en het gewicht der geleverde hoeveelheid, derwijze dat de eenzijdigheid dezer levering gemakkelijk kunne gedaan worden tot op het oogenblik der afgifte aan het provinciaal bureel der oogsten. Zoo zijt gij ook verantwoordelijk voor de levering der noodige zakken. Ingeval dat ze u zouden ontbreken, zult gij zorg dragen er onmiddellijk het provinciaal bureel der oogsten van te verwittigen.

Gij zult zorg dragen insgelijks, den 13, 20, 23 en 30 Juni aan het provinciaal bureel der oogsten de hoeveelheden graan en meel te doen kennen die gij gebergd hebt ten einde het bureel in staat te stellen aankopen te doen.

Het zal betamen, overeenkomstig de § 2 van het besluit van 16ⁿ Mei 1916, mij, voor den 10ⁿ Juli 1916 ten laatste, de hoeveelheden graan te laten kennen die nog niet door het Nationaal Comité aangeschaft zijn op dagteekening van 4ⁿ Juli 1916 en die nog in het magazijn zullen zijn.

Voor dezelfde dagteekening (10ⁿ Juli 1916) zult gij mij de lijst doen geworden van de landbouwers die nog geen gedeelte van hunnen oogst zullen geleverd hebben. Deze lijst zal de volgende aanduidingen bevatten :

1° Naam der landbouwers ; — 2° Totale hoeveelheid die zij moeten leveren ; — 3° Hoeveelheid die zij geleverd hebben ; — 4° Hoeveelheid die zij nog moeten leveren.

Ter uitvoering van de huidige voorschrijving en, bij toepassing van het bevel van 30 Juni 1915, §§ 1 en 2, overdraag ik U de plicht en het recht U te verzekeren, door een bezoek aan al de bergplaatsen, zolders en molens, van den staat en de belangrijkheid der stocks ; voor dit bezoek moogt gij U doen vergezellen van de personen die gij zult nuttig achten.

De huidige geeft U, nopens dit punt volle macht.

Ik trek uwe aandacht op de gepastheid van met de grootste zorg de voorschriften van den huidigen toe te passen ; in het tegenovergestelde geval zal ik mij verplicht zien, overeenkomstig artikel 7 van het besluit van 23ⁿ Juli 1915, U er rekening over te vragen.

Zoo gij in de volvoering uwer taak moeilijkheden tegenkwaamt, zult gij de hulp der bezettingstroepen moeten inroepen.

GERSTEIN.

GEMEENTE WOLVERTHEM

GRAANOPEISCHING

Zie hieronderstaanden brief medegedeeld voor inlichtingen aan de belanghebbende landbouwers der gemeente.

Wolverthem, den 14ⁿ September 1916.

De Burgemeester,
GEORGES T'KINT.

Humbeek, 13 September 1916.

Aan den Heer Burgemeester van Wolverthem,

Aangesteld door het Provinciaal Oogstbureau, 83, Koningstraat te Brussel, bekrachtigd door de « Provinzial-Ernte-Kommission », 20, Eikstraat, aldaar, als gemachtigde Graanopkoper voor 't dienstjaar 1916, heb ik de eer U te verwittigen dat ik binnen kort in uwe gemeente zal komen, ten einde de aangegeven hoeveelheden graan te komen opeischen en er den prijs van te bepalen. De dag zal later vastgesteld worden.

Om daartoe te kunnen overgaan, verzoek ik U door plakbrieven de landbouwers te verwittigen dat zij verplicht zijn gemelde hoeveelheden graan ter beschikking van het Nationaal Komiteit te stellen tegen 1 October aanstaande en dat zij bijgevolg tot het dorschen moeten overgaan.

Volgens ontvangen onderrichtingen moeten de hoeveelheden beneden de 1000 kilos in eens afgeleverd worden. De nalatige landbouwers zullen aan de bevoegde overheid aangeklaagd worden.

Ik neem ook deze gelegenheid te baat om U te verwittigen dat de ledige zakken die niet binnen gezonden zijn tien dagen na de ontvangst, tegen drie frank zullen aangerekend worden.

De landbouwers die hunne granen in hunne eigen zakken leveren, zullen daarvoor eene vergoeding ontvangen van tien centiemen per zak van 100 kilos en per vervoer heen en terug.

Hopende, Heer Burgemeester, dat Gij het noodige zult doen om ons beider verantwoordelijkheid te verlichten en te verminderen en Gij mij van dezen brief ontvangstbewijs zult doen geworden, groet ik U met achting.

Désiré VAN MOER.

P. S. — Indien er landbouwers zijn die vóór 1 October zouden willen leveren, gehef mij zulks te doen weten.

De Voorzitter van het Plaatselijk Komiteit van Wolverthem heeft den volgenden omzendbrief wegens het Gewestelijk Komiteit ontvangen, welke hij aan de inwoners der gemeente mededeeld :

Gewestelijk Komiteit

Vilvoorden, den 7ⁿ Augustus 1916.

Vilvoorden-Wolverthem

HEER VOORZITTER,

De provincie Brabant is bedreigd geene Amerikaansche waren : spek — vet — rijst — enz. meer te ontvangen, en indien niet aanstonds al de voorschriften van het Nationaal Komiteit streng toegepast worden en vooral die betreffende het rantsoen.

Er is bestatigd geweest dat de noodzakelijke voorschriften van het Nationaal Komiteit niet stiptelijk geëerbiedigd worden.

Wij vinden dus hoogst noodig u te herinneren :

1° Dat de verkoop van bloem en waren alle acht dagen moet geschieden en op gestelden dag en uur.

2° Dat geene bloem of waren mogen afgeleverd worden aan degenen voorzien van eene kaart die niet onderteekend is door het gezinshoofd ; aan kinderen beneden de 14 jaren ; aan personen die zich aanbieden met twee of meer kaarten.

3° Dat de dienstdoden zich slechts mogen aanbieden voor de bloem. Voor de waren is het gezinshoofd, zijne vrouw of een der kinderen verplicht persoonlijk te komen.

4° Dat het verboden is een dubbel rantsoen te geven aan degenen die de vorige week zich niet hebben aangeboden.

5° Dat het rantsoen moet toegepast worden volgens de plakbrief uitgegeven door het Provinciaal Komiteit. Wij moeten u doen opmerken dat degenen die een varken kweeken of ten minste twee koeien bezitten, geen vet noch spek mogen bekomen van het Komiteit. Om geene enkele reden of gelijk in welke omstandigheden heeft het Komiteit het recht een grooter rantsoen af te leveren dan hetgene voor een week bepaald is. Dit is eene zaak van het grootste belang.

6° Dat de leden van het Komiteit, alsook de wegers, helpers, enz., het voorbeeld moeten geven om het rantsoen te eerbiedigen.

7° Dat degenen die hunne waren verwisselen tegen het een of ander voorwerp zullen vervolgd en streng gestraft worden. Voor het oogenblik worden zelfs door rondloopers en verdachte personen, in ruiling van rijst kleedingstukken, ondergoed en zelfs aantrekkelijke « cache-corsets » aangeboden. In dit geval moet men aanstonds de politie verwittigen alsook het Gewestelijk Komiteit.

De afschaffing van alle waren hangt dus af van uwe handelwijze.

Wij rekenen op uwe gewone en wel gekende verkleefdheid om eenen goeden uitslag te bekomen. Wij vragen dus u aanstonds aan het werk te stellen, want van heden af zullen er strenge onderzoeken gedaan worden door het Nationaal Komiteit.

Voor het Gewestelijk Komiteit :

De Voorzitters,

H. DEROOVER.

D. CAMPION.

1917

Volkssoep was dagelijks af te halen als men lang in de rij wou gaan staan.

Zo deelde, volgens haar nagelaten schriftjes, Juffrouw Paula Goethals in de periode tussen 01 april en 01 december 1917 per dag aan de vluchtelingen 35 ½ liter soep uit wat overeenkwam met 71 rantsoenen.

Ook de namen van 15 mensen uit Imde werden voor die periode door haar zorgvuldig in een schriftje genoteerd.

En ze duidt ook nauwkeurig aan wie (12) en wie niet (steeds Steylemans, De Buyser en Bogaerts) kon betalen.

Vanaf mei 1917 kwamen er 22 mensen om soep maar eind van dat jaar waren het terug dezelfde 15 van het begin van dat jaar.

In de gendarmeriekazerne werd in juli 1917 de wasketel, die 7,3 kg woog door twee Duitse soldaten in beslag genomen.

Ook hebben we weet dat er te Rossem in de boerderij Stallaert een wasketel in beslag werd genomen.²⁴

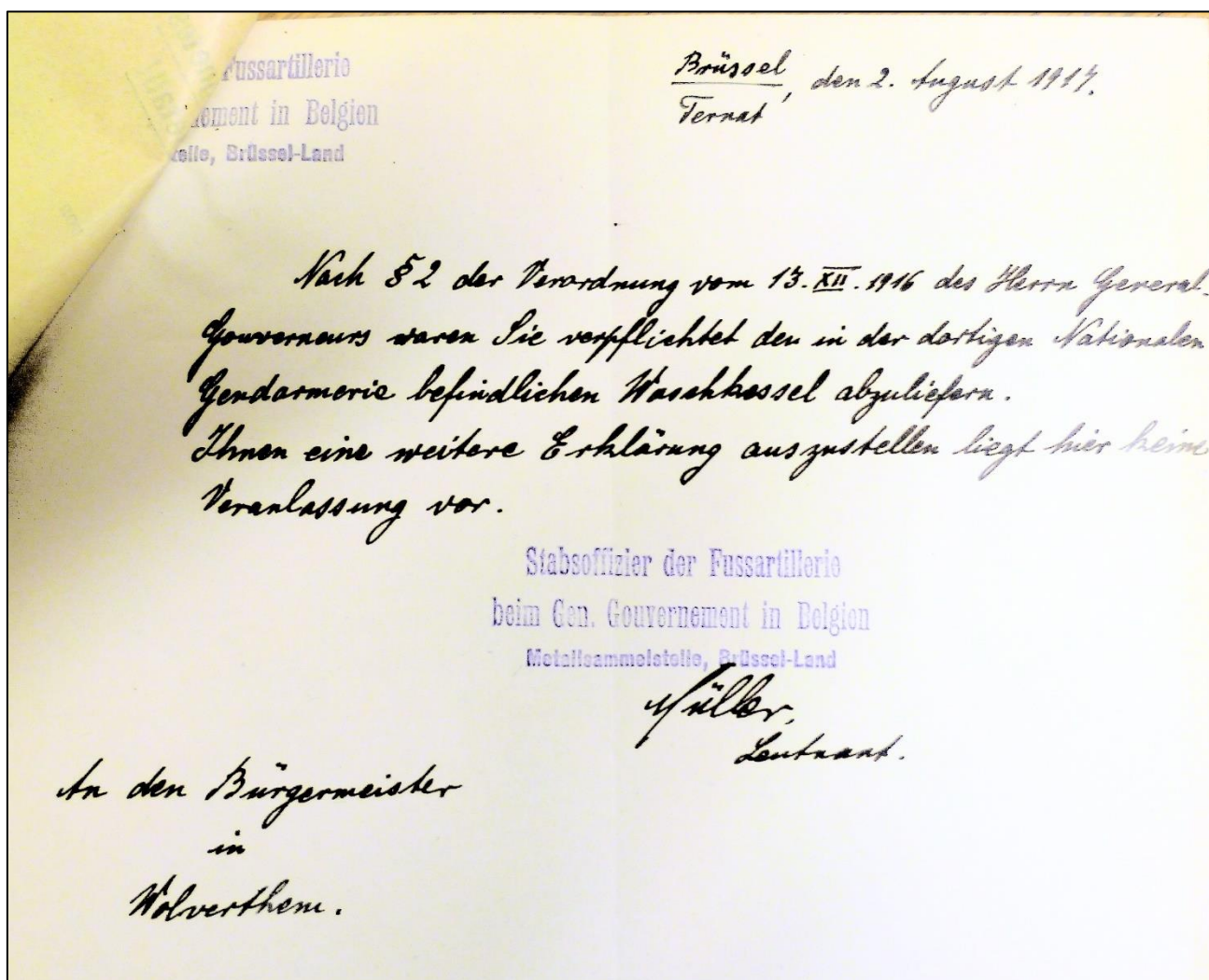
En het zal daar wel niet bij gebleven zijn.

De Duitsers begonnen eind '16, begin '17 werklieden te vragen maar kregen weinig respons hierop.

Alle gevraagde lijsten van werklozen waren in het bezit van het gemeentelijk komiteit en mochten van het NHVC niet overgedragen worden.

Daardoor werd op 05 februari een Duits bevel gegeven dat op 07 februari te Londerzeel alle mannen tussen 17 en 55 jaar dienden aanwezig te zijn. De bezetter zou een keuze maken tussen wie wel en wie niet naar Duitsland diende te vertrekken.

Vrouwen samen met hun kinderen vergezelden in de bittere kou hun mannen. Zij die beloofden te werken kregen nog 10 dagen respijt alvorens te moeten vertrekken. Zij die weigerden werden onmiddellijk gedeporteerd.

LES AFFICHES ALLEMANDES :

Ordre. — Tous les Belges de 17 à 55 ans, de sexe masculin, à l'exception de ceux qui, pour le moment, sont dispensés et habitant les communes éloignées ci-après, devront se réunir le 7 février 1917, à Londerzeel, sur la place de l'école; ils devront être porteurs de leurs certificats d'identité.

1. Malderen, Ramsdonck, Capelle-au-Bois, Steenhuffel, à 8 h. 30 du matin;

2. Opwyck, Molhem-Bollebeek, Maxenzeel, à 10 heures du matin;

3. Wolverthem, Meysse, Brussegghem, Marchtem, à 11 h. 30 du matin;

4. Bayghem, Humbeek, Nieuwenrode, Londerzeel, à 1 heure de l'après-midi.

Les bourgmestres, qui, ainsi que les premiers échevins, devront être présents, remettront à l'officier chargé du contrôle deux listes, mises entièrement à jour :

1. De tous les habitants de la commune qui ont l'âge indiqué ce-dessus;

2. De tous ceux qui, parmi ces habitants, reçoivent des secours soit de la commune, soit d'autre provenance.

Les bourgmestres seront rendus responsables si les intéressés n'assistent pas au complet et ponctuellement au contrôle ou s'ils ne s'y comportent pas paisiblement.

Les intéressés devront être vêtus chaudement.

Ils pourront apporter de petits paquets.

Bruxelles, le 1er février 1917.

Der Kaiserlich Kreis-Chef Brüssel,
von KESZYCKI,
Oberst.

Belangrijk Bericht

De Belgische werklieden *welke hun verdrag met de firma in Duitschland voor eenen duurtijd van ten minste 4 maand vernieuwen, en welke afzien van hun terugkomstverlof in België*, zullen recht hebben op dezelfde premiën en dezelfde hulpmiddelen voor de leden hunner huisgezinnen in België gebleven, als degene in België toegestaan aan de nieuwe verdragmakers.

De persoonlijke premie van Fr. **50.-** aan de verdragmakers in België toegestaan, **bedraagt Fr. 100.-** in Duitschland, en zal zoohaast de werkmán zijn nieuw verdrag geteekend heeft, onmiddellijk met de hulpmiddelen, door de firma, per post, aan de huisgezinnen afgezonden worden.

51274 Z. Nr. 1511. — 8 Juni 1917

Burgemeester t'Kint en schepen Van den Bruel waren met 10.000 Mark op zak meegetrokken om de meeste inwoners van Wolvertem te kunnen vrijkopen. Slechts een paar konden niet terug waaronder August Rolus van Westrode en Jean De Breucker uit Wolvertem; na vijf maanden was deze laatste terug thuis.

Ook Louis De Troyer, leider van het *Grand Etablissement Horticole de Wolverthem* in Slozen stapte naar de Duitsers en kon verkrijgen dat zijn werklieden eveneens naar huis mochten.

Deze deportaties werden gestopt vanaf 14 maart na hevige protesten van kardinaal Mercier.

In maart 1917 krijgt dokter Van den Bruel als voorzitter van het Komiteit een brief van de gemeente waarin geklaagd wordt dat de werklozen Van Aken Frans en zonen weigeren steenkool te lossen in het gemeentehuis omdat deze plaats te ver van hun huis is en ze er niet op het gevraagde uur zouden kunnen geraken.

Er wordt voorgesteld hun onderstand gedurende 15 dagen in te houden.

Begin april schrijft de burgemeester van Wolvertem aan zijn collega van Londerzeel dat het er niet eerlijk aan toe gaat bij de verdeling van het brood.

De wagens brood die uit Nederland toekomen te Londerzeel dienen voor Wolvertem (1.350), Meise (700) en Strombeek (800), samen 2.850 broden, te bevatten en er werden er maar 2.500 meegegeven met de vertegenwoordiger van Wolvertem.

Tenslotte stuurde de burgemeester op 14 mei nog een schrijven aan de *Kreischef* van Brussel aangaande het aanmaken van werklozenlijsten met de opmerking dat er in Wolvertem geen werklozen waren gezien er in deze landbouwgemeente zelfs hulpkrachten nodig waren en waar ten gevolge van de vluchtelingen zelfs meer diende geproduceerd te worden dan ze aankonden; de Duitse soldaten die er ingekwartierd waren konden dit staven.

In zitting van 15 december wordt beslist de hulpagenten 500 fr te betalen en de gemeentebedienden (secretaris Eyckmans, veldwachter Van Campenhout en bediende Van Humbeek) elk 200 fr en tenslotte de ontvanger De Caerlé 150 fr.

Verder laat deze zitting ook uitschijnen dat er gebrek is aan paarden om het vervoer te regelen voor het NHVC en de gemeentelijke magazijnen.

Wolverthem, den 16 Juni 1917.

Vriendelyk verzoek aan de Eerw. Heeren Pastoors het volgende te willen aflezen in de missen van morgen zondag 17 juni .

I . BROODKAARTEN .

De Burgemeester,

Georges t'Kint

Al de broodkaarten voor het hollandsch brood moeten voor onderzoek binnengebracht worden by het Gemeentebestuur. De bezitters dezer kaarten zyn verzocht ze te bestellen in het Gemeentemagazyn maandag of dynsdag aanstaande, ter gelegenheid van den verkoop van suiker.

II. VERKOOP VAN SUIKER EN HONING.

Maandag en dynsdag verkoop van suiker en honing in het gemeentemagazyn. 800 grammen suiker en 320 grammen honing per kop aan den prys van 1.60 fr. te zamen. De betaling met gepast geld zal streng vereischt worden.

Orde van den verkoop :

Maandag, 18 juni, om 6 1/2 ure 's morgenda: Westrode en Boschkant
id om 10 ure : Epen-Boschkant.
id om een uur: Nerom
id om 2 1/2 ure: Impde

Dynsdag 19 Juni : om 6 1/2 ure : Rossem
id om 9 ure : Meuseghem
id om een uur namiddag: Wolverthem-dorp & dries.

III. AARDAPPELEN.

Op bevel der duitsche overheid, zyn al de personen, die aardappelen geplant hebben, zonder onderscheid, verplicht aangifte te doen van de beplante oppervlakte, met de aanduiding van de aardappelen te oogsten voor den 15 september en na den 15 september.

De aangiften zullen ontvangen worden op het gemeentehuis, als volg

Maandag, 18 juni, om 8 ure: Westrode en Boschkant
id om 1 uur : Nerom en Impde

Dynsdag, 19 juni : om 8 ure: Rossem en Meuseghem
id om een uur, Wolverthem-dorp en dries.

Boven: soepuitdeling in de Stationsstraat circa 1917. Van links naar rechts: Amelie Van Ossel, Gabriëlle Van Humbeeck (zuster van de gemeentesecretaris), juf. Coune (dochter van dr. Coune), Liza Bosschaerts (dochter van de hoofdonderwijzer), Wiske Parijs en het kleine meisje is Liza Van Ossel.

Onder: verkoop (op basis van rantsoenering) van vlees aan de nu verdwenen poort op kelderniveau aan de noordhoek van het oude gemeentehuis. De man helemaal links is Jef Gillisjans ("Jef van de Met"), grootvader van de auteur.

Van vrijdag af bekomen de vluchtelingen brood in plaats van
meel. Dit brood zal uitgedeeld worden door de personen gelast met
het verdelen der soep in de verschillende wijken. Tweemaal per
week, op vrijdag en op dinsdag wordt het brood er gebracht door
de bakkers. De vluchtelingen zullen voor ieder brood een klein zoden
boni afgeven welke zorgvuldig moet bewaard worden. Het
Comitee zal de afgegevene boni doen afhalen. Het brood welke
bij een uitdeling zou overschieten, dient bewaard te worden
tot de volgende uitdeling.

Comitee behoeften
voor het uitdelen der soep.

De soep is van morgen af, woensdag, 14 dagen op voorhand
betaald. Bijgevolg dient het geld niet meer te plaatsen om
vragen te worden.

Al de soep-kantons worden ter herziening aangeboden alle
veertien dagen op het bureau. Er wordt dan op den rug der
kantons een exact geslagen "Tennant van ... tot ..."
Bijgevolg dient de soep-geruime te worden van de personen
welke de verbruikers van hun boni niet bekomen.

De boni moet alle dagen getoond worden.

Comitee help-Comitee
Rassael

WOLVERTHEM

Op 24 Oogst 1914 grepen enkele gevechten plaats op het gehuchte Impden. De Duitschers trokken het dorp binnen op denzelfden dag dat zij om 3 uur hun intrede in Brussel deden. Ze bleven er niet lang maar trokken verder op. De daaropvolgende dagen was het een gedurig voorbijtrekken van troepen.

Vijf inwoners, waartusschen M. Jozef Hermans werden door de Duitschers gefusilleerd.

De Duitschers plunderden eerst en staken vervolgens in brand de kasteelen en landhuizen van 't Kint de Rodenbeeck, burgemeester, Jacobs, geneesheer, kapitein de Henin. Het gemeentehuis en de scholen werden insgelijks leeggeplunderd.

Als gijzelaars werden aangehouden: de Burgemeester, de Schepen, doktor Vandebriel, de E. Pastoor. Enkele dagen nadien werden ze terug losgelaten.

Heden zijn een twaalfstal soldaten in 't dorp gekantonneerd. De kommandatuur is te Vilvoorde en de jongelingen moeten zich op de aanmeldingsdagen naar Londerzeel begeven.

Geen enkel werk werd door de Duitschers in de gemeente uitgevoerd. Er hadden geen incidenten plaats ter gelegenheid van de ontvoeringen. De inwoners moesten zich naar Londerzeel begeven. Twee personen: Jan DeBeucker en een werkman van het Voedingskomiteit werden ontvoerd.

Het Bevoorradingskomiteit is samengesteld uit: Doktor Vandebriel, voorzitter, en 't Kint, burgemeester, E. H. Fenhoulst, pastoor, Crick en De Keersmaecker leden.

Het Werk van de Volks- en Schoolsoep staat onder de leiding van E. H. Van Elzen, onderpastoor en jufvrouwen Coene, Van Cauwelaert, VanHumbek en Bonaerts. Het Werk heeft zijn zetel in het Ursulinenklooster.

De werklozen arbeiden aan 't herstellen der wegen en worden betaald door de gemeente. De waterleiding werd gelegd. De gemeente betaalt regelmatig de soldatenvergoedingen en deelt aan deze huisgezinnen dan nog bloem en andere voedingsmiddelen uit.

M. Goethals en de Burgemeester wonen te Brussel. De burgemeester komt, echter, iederen dag naar Wolverthem om de gemeentezaken na te zien.

H. Asselman trad in het huwelijksbootje met Jufvr. Julia Van Doorslaer.

De Belgische Standaard 11.09.1917

WOLVERTHEM

300 uitwijkelingen van West-Vlaanderen zijn hier gehuisvest. Ze hebben het nog weinig vet en vleesch dat overbleef in 't komiteit onder elkaar mogen verdeelen,

Het vleesch gaat tegenwoordig tot 9 fr. per kilo. Aardappels zijn niet meer te vinden. Ze worden 's nachts afgehaald door inwoners van Brussel die ze de hoofdstad binnenblauwen.

De Belgische Standaard 05.10.1917

In dat jaar werden de inwoners van de gebieden gelegen aan het front door de Duitsers verplicht hun huizen te verlaten. Ze moesten maar in de gebieden achter het front huisvesting zoeken.

In Wolverthem kwamen 300 vluchtelingen uit Dadizele, Moeskroen, Menen en Ledegem toe.

Zo stelt veldwachter Karel Van Campenhout in mei een p.v. op voor diefstal van 25 eiken, abelen en kastanjelaars in het bos van baron de Hennin en in september voor diefstal van 200 kilo peren, 30 kolen, 100 selderplanten, 500 raapkolen, 20 witte kolen en 50 kg bitterwortelen bij Gierts in de Mottestraat.

Ook het hoofd van de melkerij van Nerom, de heer Tribel, doet verschillende keren beklag van diefstal van klaveren en melk.

Eind 1917 werden vele huizen in het centrum van Wolvertem gemerkt om aan te duiden dat hier Duitse soldaten op rust konden inkwartieren.

De burgemeester, met in zijn achterhoofd nog de tyfusplaag in Slozen, en nog recente gevallen van scarlatina (roodvonk), besloot na overleg met

dokter Van den Bruel, kleermaker Evarist De Hertogh alias "den Tie" uit de Steenweg op Merchtem als tyfusgeval bij de Duitsers te melden.

Ze wreven hem duchtig in met een zekere substantie zodat hij gans rood uitsloeg en alle tekenen van tyfus vertoonde.

De Duitse dokters durfden slechts van ver een kijkje nemen en liepen in de val.

's Anderendaags werd op de muren in het centrum in grote letters het woord *typhus* gekalkt zodat de te logeren troepen wegbleven; zelfs de plaatselijke Duitse politie vertrouwde het zaakje niet en verdween voor zes weken gezien begin van dat jaar ook reeds tyfus in Slozen was geconstateerd.

Comité National de Secours et d'Alimentation
COMITÉ HISPANO-NÉERLANDAIS POUR LA PROTECTION DU RAVITAILLEMENT
DÉPARTEMENT LAITIÉRIES

Siège :
Rue Van Orley, 14

RAPPELER LES INDICATIONS
CI-DESSOUS DANS LA RÉPONSE

AC/TC.

BRUXELLES, LE 16 septembre 1918

Monsieur le Bourgmestre
de la Commune de
WOLVERTHEM

Monsieur le Bourgmestre,

Nous avons l'honneur de vous confirmer la plainte déposée par Monsieur Tribel, Directeur de notre laiterie de Nérom, à charge des individus suivants:

Le 3 août (vendredi) à 6 heures - La femme Thielemans de Sloosen
Le 2 août : Van Moer à Sloosen
id. : Demunter à Sloosen
Le 9 id. à 18 1/2 h. La fille Demunter de Sloosen
Le 9 id. dans la matinée la femme Thielemans de Sloosen
Le 10 id. vers 19 heures la femme Demunter de Sloosen.

Ces prénommés ont fauché et volé les trèfles et vesces sur les terres situées à Westrode que nous tenons en location de Monsieur t'Kint.

Veillez agréer, Monsieur le Bourgmestre, l'assurance de notre considération distinguée.

Le Directeur Commercial,
Abelouwe

Wolverthem, den 19 januari 1918.

Vriendelyk verzoek aan de Eerw. Heeren Pastoors het volgende te willen aflezen in de missen van morgen zondag.

De Burgemeester,

Georges t'Kint

Honing.

Morgen maandag & dynsdag verkoop van honing in het Gemeenteragazyn. Zeven honderd grammen per persoon an den prys van Een frank het rantsoen.

Zyn van den verkoop uitgesloten, al degenen die de geëischte hoeveelheden aardappelen en granen niet hebben geleverd.

Deze uitsluiting zal blyven duren tot den toekomstige oogst voor wat den verkoop betreft van suiker, honing, konfituur, enz. en in t' vervolg zal er geene melding meer van gegeven worden.

Orde van den verkoop.

Maan dag, voormiddag.

Om 7 1/2 uur, Westrode
Om 9 1/2 uur, Herom
Om 10 1/2 uur, Boschkant.

Maandag, namiddag

Om Een uur, Impde
Om twee uur, Rossem
Om dry uur, Meuseghem.

Dynsdag, morgend.

Om 7 1/2 uur, Dorp en Dries.

21 januari 1918.

Aan den heer Keizerl. Kreitschef Brussel-Land.

De weduwe Van Delm-Borns , wonende te Wolverthem-Westrode, heeft zich tot U gericht ten einde toelating te bekomen danspartyen in te richten in hare herberg. Ik ben van gevoelen dat dergelyke toelating niet mag gegeven worden, des te meer daar een der dochters der weduwe Van Delm, die by haar inwoont, aangetast is geweest door de ziekte genaamd " syphilis" y welke kwaal zeer gevaarlijk is voor hare omgeving en welk gevaar nog zou verergeren indien in hare woning danspartyen zouden plaats grypen.

De Burgemeester,

Georges t. Kint

Wolverthem, den 16 Februari 1918.

Vriendelyk verzoek aan de Eerwuerde Heeren Pastoors het
volgende te willen aflezen in de missen van morgen zondag, 17 februari
De Burgemeester,

I. HERBERGEN.

Op bevel der duitsche overheid, wordt er aan de inwoners herinnerd
dat de uur van sluiting der herbergen vastgesteld is om Negen uur
s'avonds, alle dagen.

De soldaten zullen de uitvoering van dit bevel bewaken en de
overtreders streng gestraft worden.

II. VERKOOP VAN HONING EN SIROOP.

Aanstaande dynsdag, woensdag en donderdag, voormiddag, verkoop van
honing en siroop in het Gemeentemagazyn. 650 grammen honing en
650 grammen siroop per hoofd aan den gezamentlyken prys van
een frank zestig centiemen.

ORDE VAN DEN VERKOOP :

Dynsdag, om Zeven uur : Westpode.

Dynsdag, om Een uur : Nerom en Papan-Boschkant.

Woensdag, om Zeven uur : Impde

Woensdag, om Negen uur : Meuseghem.

~~Reuter~~ Woensdag, om Een uur : Rossem

Donderdag, om zeven uur : Dorp en Dries.

Belangryke bemerking : Men is verzocht zich stipt aan te bieden op
de gestelde dagen en uren.

Dit **BERICHT** moet in al de uitdeelingslokalen van het **NATIONAAL COMITEIT** goed zichtbaar aangeplakt worden.

ANNEXE XXXIIIbis.

**NATIONAAL COMITEIT
VOOR HULP EN VOEDING**

Bijzonder Bericht

Buiten het gewoon rantsoen door de plakaten bekend gemaakt, heeft het « Nationaal Comité » besloten gedurende de toekomende maand **JULI** tot eene **AANVULLENDE** uitdeeling der volgende waren over te gaan :

WAREN	RANTSOEN	PRIJS
VET : Spek of Reuzel.	200 grammen per rantsoen	Fr. 1,00
AZIJN	$\frac{1}{2}$ liter per gezinskaart van 1 tot 4 pers. 1 liter per gezinskaart van 5 tot 10 pers. $\frac{1}{2}$ liter per 5 personen meer	40 C. $\frac{1}{2}$ liter
ZEEP	100 grammen per rantsoen	50 Cent.

1. — Om tot deze verkooping te worden toegelaten, IS HET VERTOONEN VAN DE GEZINSKAART VERPLICHTEND.

2. — **SPEK** en **REUZEL** mogen slechts verschaft worden aan diegenen die **DRAGERS ZIJN VAN DE VETKAART**.

BRUSSEL, DEN 15 JUNI 1918.

De Voorzitter van het uitvoerend comité,
E. FRANCOU.

1918

Voor 1918 bestond er ook reeds een gemeenteschool voor meisjes bestuurd door mevrouw Smets, namelijk Maria Lauwers (1869-1918), die echter in 1918 te Brussel aan de griep stierf terwijl haar man krijgsgevangen in Duitsland was.

Ze bleef zonder opvolgster zodat deze school naar de aangenomen zusterschool overkwam en in 1919 een bijkomende vierde klas noodzakelijk werd. Na haar dood huwde haar man met haar zuster Nathalie Lauwers die tevoren school gaf te Westrode.

In oktober 1918 wordt door het gemeentebestuur aan de *Zivilkommissar* te Brussel gemeld dat uit het *Etappen-Gebiet* van Asse 2.000 vluchtelingen op de gemeente gaan toekomen, zodat de voorraad aardappelen nodig voor verzending naar het Nationaal Komiteit niet zullen kunnen geleverd worden vermits ze nodig zijn voor deze vluchtelingen.

Burgemeester t'Kint laat affiches drukken en ophangen waarin de vluchtelingen van harte worden verwelkomd, zeker de Franse vluchtelingen, en waarin hij de bevolking vraagt hen zeer te verwelkomen als zijnde hun medestrijders uit het land dat ook koning Albert opgenomen heeft. Hij zal voor deze snode daad een boete van 2.000 Mark krijgen (als hoofd van de burgemeesters van het kanton Wolvertem

weigerde hij steevast aan de bezetter de lijst van werklozen over te dragen.).²⁵

Bij de wapenstilstand stonden de Belgische troepen ter hoogte van Gent en het nam nog enkele dagen in beslag tot ze Wolvertem bereikten.

Op 27 oktober vertrok het Duitse garnizoen naar Grimbergen en half november tenslotte verlaten de laatste Duitsers Wolvertem en komen onze vier rijkswachters terug.

Ze kunnen onmiddellijk hun taken hervatten want er was een machtsvacuüm ontstaan waardoor heel wat diefstallen werden gepleegd, gaande van gewone kruimeldiefstallen tot diefstal van achtergelaten Duitse goederen en diefstal van hout uit de bossen van Goethals en de Hennin.

Het kasteel Goethals werd door hogere officieren bezet: van 20 tot 21 november door majoor Wéry, commandant Closet, dokter Scheyvaert, aalmoezenier Diddens en Luitenant Rank; van 21 tot 23 november door kolonel Schouten, luitenanten De Podt en Dupuis en van 24 tot 25 november door kolonel Tyberghien, commandant Poignard en onderluitenant Beirnaert van het 5de jagers te voet en luitenant Balot van het 3de jagers te voet.

De gemeenteraad beslist op 02 februari bij het Gemeentekrediet een som van 30.000 fr te lenen, als volgt verdeeld:

1. 12.000 fr voor de bevoorrading in aardappelen, groenten en vruchten;
2. 8.000 fr voor aankoop van vlees en vee voor de soep van de bevolking;
3. 6.000 fr voor aankoop van ossen voor de vervoerdienst;
4. 4.000 fr als toelage aan het plaatselijk voedingskomiteit.

Dokter Albert Van den Bruel, zoon van Eugène, stichtte na de oorlog in Wolvertem de *Vlaamse Oudstrijdersbond* (VOS) maar toen hij bij de gemeenteverkiezingen een gooi deed naar het burgemeesterschap was hij reeds voor alle zekerheid overgegaan naar de *Belgische Oudstrijdersbond*. Jan Van den Brande, waarvan hoger sprake, is dan gemeenteraadslid geworden.

²⁵ Archief Gemeentehuis Wolvertem, doos 295.

Tenslotte, om aan te tonen dat spijs de oorlog ook nog werd gepoogd het gewone leven te laten doorgaan: boven: de voetbalploeg van Westrode die in 1916 fier poseert (voor verdere details en namen: zie Berla nr. 111 blz. 39); onder: het gezin Kerremans – Van Zaelen, bekende duivenmelkers en boogschutters uit Westrode, die op 30.07.1918 trots hun schutterstrofeeën en prijsduif tonen.

Een degelijke werking van onze VZW garanderen, het kost allemaal handenvol geld.
En het lidgeld alleen dekt deze kosten natuurlijk niet.
Daarom zijn we onze sponsors, die ons financieel en logistiek willen steunen, zeer erkentelijk.

**Interesse om ons gezamenlijk erfgoed ook een hart onder de riem te steken?
Of gewoon te tonen dat je de doelstelling van onze kring een warm hart toedraagt?
Neem dan gerust contact op met ons via erfgoedberla@live.com**

Als sponsor word je een heel jaar lang op onze website, in al onze publicaties en in al onze nieuwsbrieven en flyers vermeld. En die hebben momenteel een oplage hebben van meer dan 1300 emailadressen.

Bijkomend worden er tot 300 papieren exemplaren van dit alles bij vrije beroepen, rusthuizen, culturele centra, in het gemeentehuis en bibliotheek enz. verspreid.

Vanaf een sponsoring van € 100 is de sponsor vrij om een banner of een reclamebord op een van onze jaarlijkse evenementen te zetten. We vragen wel dat de sponsor dan zelf instaat voor de aanlevering en de plaatsing. En ter info: tijdens het jongste evenement - de opendeurdag van het "oud-gemeentehuis van Wolvertem" - waren er maar **liefst 600 bezoekers!**

Als kers op de taart wordt bij sponsoring de opmaak gratis door onze graficus gedaan, eventueel wordt er ook een rechtstreekse doorklikmogelijkheid of QR naar jouw eigen website voorzien.

We leveren natuurlijk een betalingsattest af dat je voor inbreng in de algemene onkosten van jouw bedrijf kan gebruiken.

Jan, Dirk, Hedwig
Het Berla-sponsorteam.

**SPONSORS
GEZOCHT**

Bezoek onze Facebook pagina,
je vindt ze op <https://www.facebook.com/erfgoedberla>

facebook

DAKWERKEN LANIN W.

Begonialaan 10
1853 Strombeek-Bever

email: willem.lanin@skynet.be
Tel./Fax: 02 267 83 06

M timaya

BROOD EN BANKETBAKKERIJ

Hoogstraat 87 - 1861 Wolvertem
02 310 55 68 - bartdenbakker@telenet.be

Café OSSEL-STAR

Bij Nico & Sofie
Kasteelstraat 12
1785 OSSEL (Brussegem)
052 57 01 60

Openingsuren:
Ma-zat vanaf 10u
Zondag vanaf 8u (Periode April - September)
Zondag vanaf 8u30 (Periode Oktober - Maart)
GESLOTEN op woensdag

Banden Roelants
Merchtemsesteenweg 154
1861 Wolvertem (Meise)
Tel: +32 (0)2 269 11 99
Fax: +32 (0)2 269 62 11
E-mail: info@bandenroelants.be

Aanbevolen door
leasingmaatschappijen

keuken open van 12u tot 22u
dinsdag en woensdag gesloten - open op feestdagen

Brusselsesteenweg 48 - 1860 Meise - 02 269 70 04

Mechelen. Hof van Palermo (15de eeuw). Voormalige residentie van Jan II Carondelet, raadsheer van de Grote Raad van Mechelen. Project in uitvoering 2016.

- Bouwhistorisch onderzoek
- Materiaaltechnisch onderzoek
- Diagnostisch onderzoek
- Restauratiebestekken
- Waardestellingen
- Beheersplannen
- CHE rapporten
- Laboanalysen
- Georadar
- Dendrochronologie
- 3D scanning

Johan Grootaers

ERFGOEDEXPERTISE

Johan Grootaers Erfgoedexpertise comm. v.
Fonteinstraat 38, B-3050 Oud-Heverlee
www.johangrootaers-erfgoedexpertise.be
e-mail: monumentae@ymail.com • Tel. 0492 65 64 38

Meditation is not escaping from life, it is escaping into life O S H O

Uit sympathie

Lid van de Raad van Bestuur Berla

Wilgenlaan 17 bus1
1861 Wolvertem (Meise)

Tel: 02/269.91.02

E-mail: van.ossel.keukens@telenet.be

www.vanosselkeukens.be

**Bij S-Line Fitness werken we met een uitrusting van de hoogste en beste kwaliteit.
We helpen je om je doel te bereiken naar een gezonde en fitte levensstijl.**

BRENG ONS EEN BEZOEKJE

S-Line Fitness
Brusselsesteenweg 58b
1860 Meise

Tel: +32 470 93 92 72
Email: info@slinefitness.be

Maandag 16:00 - 22:00
Di-Wo-Do-Vr 07:00 - 14:00 | 16:00 - 22:00
Zaterdag - Zondag 09:00 - 16:00
Feestdagen 09:00 - 14:00

- ▶ [Verzekeringen voor u als particulier](#)
- ▶ [Verzekeringen voor uw beroepsleven en voor ondernemingen](#)
- ▶ [Hoe schade aangeven?](#)

Vestiging Wolvertem

VEILINGLAAN 12 - 1861 WOLVERTEM
T.+ 32 2 269 33 02

wim.van.campenhout@verz.kbc.be
<https://www.kbcagent.be/zvc>

Vestiging Londerzeel

MECHELSESTRAAT 20 - 1840 LONDERZEEL
T.+ 32 52 30 33 58

wim.van.campenhout@verz.kbc.be
<https://www.kbcagent.be/zvc>

4 redenen om klant te zijn bij KBC

Kies de zichtrekening die het best bij je past

Van gratis tot heel veel extra's. Open nu online en je krijgt dadelijk je rekeningnummer.

Simuleer je hypothecaire lening

Bereken in 2 minuten hoeveel je woonkrediet of hypothecaire lening kost.

Advies nodig? Op kantoor en...bij je thuis

Advies nodig en geen tijd om naar je kantoor te gaan? Met (video) chat staan onze experts voor je klaar tot 22 uur en op zaterdag tot 17 uur!

Wat is KBC Mobile?

Dé referentie in de banksector. Al meer dan een 600.000 klanten gebruiken KBC Mobile voor hun banktransacties. Download KBC Mobile nu!

KBC BANK MEISE

BRUSSELSESTEENWEG 19 - 1860 MEISE

Tel: + 32 2 272 72 00

Fax: 02 272 72 01

meise1@kbc.be

Maandag	09.00 - 12.30	12.30 - 18.00 Enkel op afspraak
Dinsdag	09.00 - 12.30	12.30 - 18.00 Enkel op afspraak
Woensdag	09.00 - 12.30	12.30 - 18.00 Enkel op afspraak
Donderdag	09.00 - 12.30	12.30 - 18.00 Enkel op afspraak
Vrijdag	09.00 - 12.30	12.30 - 18.00 Enkel op afspraak

Ontdek het volledige aanbod

[Betalen en zelf bankieren](#)

[Spaarproducten](#)

[Pensioensparen](#)

[Beleggingsproducten](#)

[Lenen](#)

[Verzekeren](#)